

Ціна 2.50 др.

НОВІ ДНІ

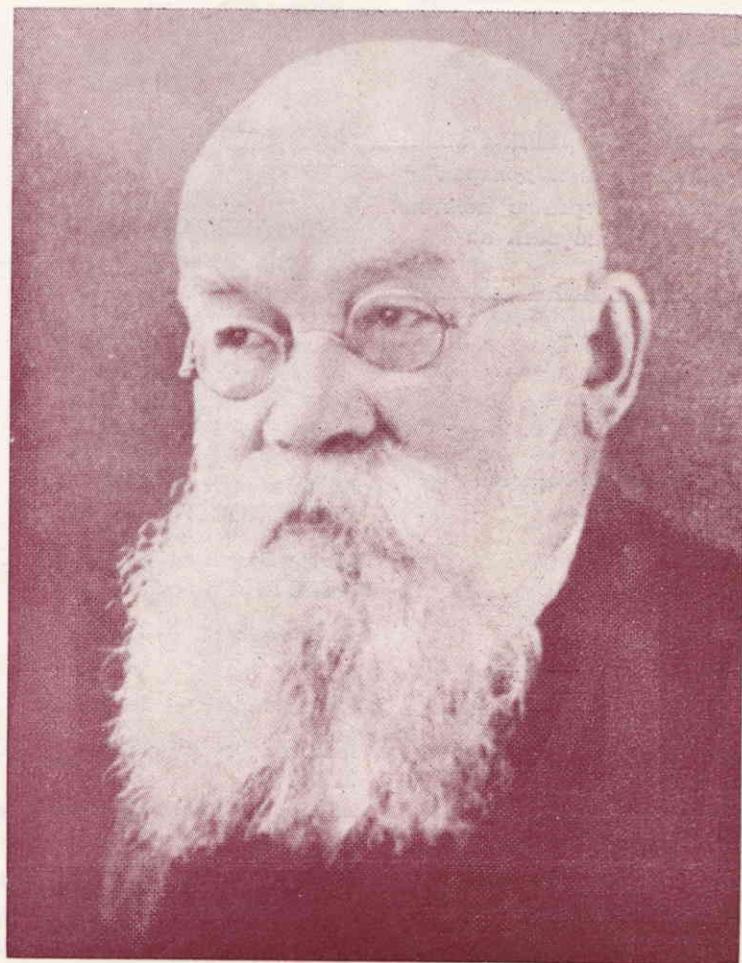
• NOWI DNI •

УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ

Vol. XXXV

ЛИСТОПАД — 1984 — NOVEMBER

№ 417

NOWI DNI

A Ukrainian Monthly published every month
except August by the Nowi Dni Co. Ltd.
in Toronto, Ont., Canada

Editor-in-Chief: M. Dalney

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

Засновник і редактор 1950-1969 П. К. Волиняк

Видає

Спілка "НОВІ ДНІ" з обм. відповіальністю

Марян Дальний — головний редактор
члени Редколегії: Тоня Горохович, Василь І. Гришко
Дмитро Кислиця, Олексій Коновал, Іван Манастир-
ський, Карпо Роговський.

Телефон: (416) 621-2605

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

КАНАДА — 18 доларів

США — 18 доларів

АВСТРАЛІЯ, країни ЄВРОПИ і ПІВД. АМЕРИ-
КИ: рівновартість в канадських доларах —

18 дол. звичайною і 26 повітряною поштою.

Чеки і грошові перекази виписувати на
"NOWI DNI".

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

Б. Австралії:

Mr. T. Myronenko, P. O. Box 302
Parramatta, N. S. W. 2150 Australia

У Великобританії:

Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

На Чікаго і околиці:

Mr. D. Hrushetsky
2635 Spruce Street
River Grove, Ill. 60171, USA

На Філадельфію і околиці:

Mr. S. Jewsevskyj,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116
USA

На Бостон і околиці:

Mrs. L. Dijak, 115 Connell Dr.
Stoughton, Mass., 02072, USA

На Тандер Бей і околиці:

Mr. P. Swyrydenko, 133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont. P7C 2G4

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

NOWI DNI

Box 235
ЕТОВІСОКЕ, ОНТ., КАНАДА
M9C 4V3

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ.

Борис Антоненко-Давидович — ПОЕЗІЙ	1
Клавдія Фольц — КОСИНКИ	4
Віталій Бендер — ТАЄМНИЦЯ (закінчення)	6
Григорій Костюк — ТАЄМНИЦЯ СМЕРТИ АКАД. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО	8
Андрій Глинін — о. ДЕМИД БУРКО — В СЛУ- ЖІННІ БОГОВІ І НАРОДОВІ	12
Лео Гейман — ЗАБУТА ЕПОПЕЯ ГРАФА ШЕПТИЦЬКОГО	14
О. М. Коваленко — ПОВСТАННЯ НА ПАН- ЦЕРНИКУ "ПОТЬОМКІН" (5)	17
Ярослав Штендера — ЧОРТКІВСЬКА ОФЕН- ЗИВА УГА (закінчення)	19
СУС — ЗВЕРНЕННЯ СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ СА- МОСТИЙНИКІВ ДО СКВУ	21
Консисторія УГПЦеркви — ЗВЕРНЕННЯ УГП- ЦЕРКВІ В КАНАДІ	22
Дмитро Чуб — НОВЕ ВИДАННЯ "ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДРУКАРСТВА"	23
х х х ПРО ІСТОРІЮ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ Д-РА М. МАРУНЧАКА	24
Яр Славутич — СВІДЧЕННЯ СУЧASНИКА ГОЛОКОСТУ	25
Марія Лісницька — "НЕ НА ЖИТЯ, А НА СМЕРТЬ!"	26
Анатоль Вовк — ПРО ЗНАК РІВНОСТИ, ЩО НИМ НЕ є, І ПРО ІНШЕ	28
Євген Гаран — ЗАМЕРЗЛІ ПІРАМІДИ ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ, ХРОНІКА, ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ	30
На першій сторінці обкладинки: Голова Україн- ської Центральної Ради й найвидатніший історик України акд. Михайло С. Грушевський.	31

- Передруки і переклади дозволені за поданням джерела.
• Статті з поданими іменами авторів не конче висловлюють погляди редакції.
• Незамовлених матеріалів редакція не повертає.
• Редакція не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправляти
і скорочувати надіслані матеріали.

Література, наука, мистецтво, суспільне життя

Борис АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ

(5. VIII. 1899, Ромни — 8. V. 1984, Київ)

ПОЕЗІЙ

В Богочасницькому таборі, що за 75 км від Транссибірської залізничної колії, мені випало зустрітися з одним чоловіком незвичайної долі. Це був Борис Катериченко. Хоч я ніде не рекомендував себе як письменника, але зате органи безпеки через свою агентуру підказували: "Це колишній письменник, який був у добрих умовах, а тепер опинився в поганих і, очевидно, незадоволений з цього; так от треба прислухатись, що він каже, в чому він виявляє своє невдоволення, для того, щоб створити новий матеріал для нього". Як це здебільшого й водилося тоді.

Отож, почувши, що прибув письменник, таки справжній ніби письменник Антоненко-Давидович, до мене в шахті, — а я працював тоді шахтарем, — під час якоїсь перерви підійшов незнайомий мені молодик, десь моїх років, і каже:

— Я б хотів спитати вас, чи варта мені писати, або точніше, складати вірші, які я почав отут тільки в неволі.

Я зацікавився: — "Прошу!"

І він мені почав читати. Те, що він прочитав, — подобалось. Тимбільше, що ці вірші він не писав, бо писати це теж писати на самого себе новий матеріал, що міг загрожувати і розстрілом, — а укладав у голові й держав. Вірші мені подобались, тимбільше що в умовах тодішнього славословія Сталінові це було щось надзвичайне.

Продеклямую деякі з них:

1. ХУТІР МИХАЙЛІВСЬКИЙ

Епіграф: Земле Руська, ти вже за шелом'янем еси!

Пам'ятаю: вузенькі грата,
наскрізний арештантський вагон,
за вікном осіння мряка
і порожній, брудний перон.
Тиха станція з назвою Хутір,
де проходив колись кордон,
Мертво стойть, мов довіку закута
в летаргійний радянський сон.
Одлетіли назад кілометри.

Ось і рідній землі уже край...
Що ж тепер? Чи то жити, чи вмерти?..
Стисни серце, мовчи, не питай!
Нас везуть до Північної Кафи.
зголоднілих новітніх рабів,
На повільну роковану страту,
без сокири, петлі й батогів.
Утікали останні хвилини;
мов по мертвому, вдарив десь дзвін.
Поїзд рушив. Пішла Україна
за вікном у німу далечінь.
Не стогнала заплакана мати,
не прощалася з нами сім'я.
Тільки крапля іржаво по гратах
потекла, як кривава слізоза.
Тільки крапля... А більше нічого
не зідхнуло вслід по нас.
Лиш де-не-де ліхтар семафору
знагла блисне і знову погас.
І погасло у грудях дихання,
ані звуку в вагоні не чутъ...
Земле рідна, ти вже за шелом'янем,
земле рідна, як без тебе буть?
Он за деревами: там ще клаптик,
там ще тиха мить...
Земле рідна, ти вже за шелом'янем,
земле рідна, як без тебе житъ?
Байдуже, без жалю і любови
ти за безцін чужим віддана...
Але серце мое з тобою.
Ти — моя.
За вікном мерехтить драговина,
за борами встає десь Москва.
Земле рідна, моя Україно,
ти по смерть мені — одна.

Після прочитання цих поезій читачам стане ясно, чому сл. п. Борис Антоненко-Давидович приписав їх Борисові Катериченкові і чому вони не могли друкуватись за життя Автора.
— Редакція.

2. КАРУСЕЛЬ

Я теж гадав: тюрма це страта
моєї волі і думок,
важкий замок, надійна варта,
життя розбите, бита карта.
Ну, що гадки дитячі! Я в тюрмі
пізнав таку безмежність світу,
що ті глухі, замкнуті дні,
безсонні наче ночі, сонні ранки
мені здаватимуться літом.
Острог, Бастилія, темниця,
гегенгніс, ДОПР або в'язниця —
яка різниця?
Моя тюрма то центр землі.
Закону вічного тяжіння
під владні люди і ідеї:
вони невинно до тюрми
ідуть страхати каруселлю.
Тут ще недавно був Спартак,
сидів Блянкі, Тарас Шевченко,
ну, десь Желябов, Залізняк,
сьогодні я і невідомий -енко.
Повторність явно ж доконечна:
тримає нас терезний світ,
що творить циклі безкінечні,
щоб повернути знов у ціль.
Ось глянь: кривавиться Париж,
і всемогутній Робесп'єр
Уже віддав Дантона кату.
Але працює карусель
і Робесп'єр піде на страту.
Такий цей світ:
нераз зотліле знов відтвориться в віках...
Не вмру і я, бо не вмира
світічна безнастанна путь.
Не вмреш і ти, тюрмо святая,
акумулятор наших мук.
Безсмертний гордий людський дух
не зверне з клятої дороги,
що йде уперто до тюрми
по суді слідчих і вартових,
разом з тобою і зі мною
і міліонами, як ми,
іде ясною він ходою
у далечінь майбутніх днів.
Благословені ж будьте:
вічний рух і віз,
що рухає життя на каруселі.
І хай святиться ця тюрма,
де рівні всі,
бо кожний з нас
звільнює людей.

3. БРАНКА

Каштан в цвіту. Вікно і грати.
Сумний тюремний натюрморт.
Ні ніч ні день не хоче спати.
Нудьгує вечір. Тоскна допр.
Та якось раз глухої ночі
вгорі у крайньому вікні
з'явилася постать:

Карі очі, вій простенькі і густі.
Хто ти?

Та я пізнав тебе одразу.
Се ти із темряви віків
ведеш надій мою образу —
моєвазних днів моїх батьків.
Бліда, немічна, як дитина.
Ти тут була ще за Петра,
за Понятовського, за Катерини,
і за царя і за Чека,
тобі єдиний дім — тюрма.

Стара земля летить невтримна
і рветься в зоряні світи.
У далині народів вільних
пливуть у море кораблі.
А ти, а ти, як Донкіхот з Ламаншу,
зламала руки, як вітряк.
І я, твій вірний Санчо-Панча —
німий, безпашортний жебрак.
Ми надто пізно тут зустрілися,
щоб в дальню путь разом іти,
невільники.
Знову помилилась.
Та я я не той, що ждала ти:
не народивсь, щоб зло зламати,
я — копія свого народу...
Я не прийду тобі сказати:
“Давай пища! За свободу!”
За давній клич... народ будити
по днях моїх не проросло...
Глибокі зморшки уже вкрили
моє затъмарене чоло.

Лиш дух бентежний у пустині
химерна тінь твого буття
мене з закритими очима
вели вперед через життя.
Бентежний дух! Я так стомився,
і не мені, о не мені
спішить з тобою, мандрівнице,
до заповідної мети.
Не клич мене!
Крізь стогін серця
моєму серцеві не чутъ.
В мое вікно вже ворон б'ється,
і вітри з півночі гудуть.
Не клич, забудь!
І тут я ще мрію
Я романтик непоправний,
бо навіть тут, в оцій тюрмі
твою будуччину реально
я бачу в романтичнім сні.

Так слухай:
Якщо прийде день,
коли впадуть замки на брами,
і над містами, над степами
зірветься гомін від пісень,
таких пісень, яких
не знала ні ти ні я,
тоді згадай — мене і тих,
що поруч ляжуть в ямі.
Простуй до вічних лихоліть
і подивись, чи залишивсь
і мій десь слід.

Та ти іди, не бійся смерти!
Я тисячу разів волів би вмерти,
аби хоч раз за сотні років,
за цю тюрму, за смертні дні, —
почути навіть не пісні,
а тільки відгук твоїх кроків.

4. МАТИ

Епіграф: В воскресенье мать-старушка к воротам тюрмы пришла,
Своему родному сыну передачу принесла.

(З популярної тюремницької пісні)

Похила постать, сиві пасма,
благенъкий кошик у руці.
Це знову тут нещасна мати,
це знов під брамою тюрми
в котрій ти раз прийшла несміла,
любити, плакати, страждати,
мені з шматком черствого хліба,
шматочок серця передати.
О, мати, мученице мати!
Скорботна жінка у віках,
що через бурю, сніг і сльоти
іде з Голготи на Голготу
разом з синами умирати.
О, мати, мученице мати,
стоїш годину другу, третю.
старечі ноги вже тремтять.
І, може, завтра: "Сына нету!"
Судили, значить, — расстрелять..."
І, як підтяті, тихо впадеш
коло чобіт воротаря,
і смертну тугу не розв'яже
тобі стоокая тюрма.
І довго будеш ти шукати
мене, де стоптані стежки,
і будеш марно скрізь шукати
мій слід останній на землі.
Не жди і не болй на мої далі
від невситимої тюрми,
Ні, не мене тут розіняли!
Тут на хресті не я, а ти!

5. ПСАЛОМ СТРАЖДАННЮ

Епіграф: Мислити це значить страждати..

Стендалль

Давно-давно, коли дитиною я залишавсь на
самоті,
мене гнітили страшні видива: у корчах тіла на
хресті.
Надворі ніч, мороз, зима,
а в хаті тепло, і з лямпади
на образ страдницький Христа
рожеве світло тихо пада.
В очах Христових стільки болю, безсила звисла
голова,

і по щоці спадає знову чи крапля крові чи
слоза.
І думав я: Завіщо люди Його прип'яли до
хреста?
Невже без цього нам не буде
колись спасіння в небесах?
Невже бо справді то для того,
щоби повстали знов в житті,
замордували на хресті такого
кволового і лагідного Бога?
І жах охоплював мене малого,
мале хлоп'я — щем'ячим серцем
я не збагнув закон життя,
я не збагнув, що кров і жертви
зважди заповнюють буття.
Що в Україні здавнини
бредуть в історії народи,
і лиш по крові на землі
стають палаці і заводи. Що в дальні соняшні
простори
ведуть не Вакх і Гіменей,
а світяться досвітні зорі:
Христос, Ікар і Прометей.
І поки світ такий, який він є,
і пломеніють ім бажання,
нам поступ радісний дас
не радість людська, а страждання.
В пологах, в праці, у борні,
у муках творчости, шукання
еклоняються низько я тобі,
людське одвічнеє страждання.
В крові лежать наші шляхи,
інших не було без неї,
що повз голготські хрести
ведуть в блакитну Галилею.
І зачарований метою
жие, щоб жити і страждати,
хай не лякається лишати
сліди червоні за собою.
І бийся, серце, і лети,
вогонь гарячий густої крові,
і, не вагаючись, веди
до брами гніву і любові!

6. ПУРГА

Мете пурга і з неба й знизу,
немов поплутані дроти,
летять кудись каскади снігу,
та треба йти, та треба йти.
Розвод пробито,
і коло вахти жде конвой.
Уже нарядчик, матюкнувшись,
кричить в барак: "Арли, за мной!"
"Арли" підводяться,
підбиті крила і пообсмикані хвости:
вони давно вже перетлілі,
а дехто й просто — хробаки!
З усіх республік, з різних націй —
справжній інтернаціонал,
що, легко судячи, немов би на сміх,
його зібрає тут трибунал.
Тут — за крадіжку, тут — за сина,
що потай за кордон утік,

той — нишком мріяв про Вкраїну,
а цей — і мріяти не встиг.

Однаково: тепер додому
повернуть ім хіба лиши сни,
тут еластичністю закону
замкнуто їм довіку дні.

І винен хто, а чи не винен,
тут — все "в далекі табори".

Десь на Вкраїні добрий дядько
надвір не вигнав би старого пса;
а ми йдемо, щоби до ранку
"комуністичні чудеса"

творить під ляскіт батога.

Мете пурга, мете стара

і сірокулі голки

жбурляє відьма навкруги;

Біжить, регоче в далині:

немов всі демони землі

спишать на раду у Кремлі,

щоб весь всесвіт у табори

загнать під варту, затопить.

Ось ми пішли. За великі скелі,

що їх призначено зрівняти,

Понуро в сніговій пустелі,

як перед розстрілом, стоять.

О, скелі мовчазні і холодні,

вам тільки раз один вмирять,

а нам, обдертий і голодним,

ще скільки ж років вас довбать?

І ми працюєм — сірі тіні,

пародії замість людей,

що не будують на чужині

з кісток свій власний маузолей.

О, ти, прикутий Прометей,

і мученики всіх ідей,

чи снилось вам, щоб таке зло

під вашим іменням прийшло?

Чи думав хто, що ті слова,

які підносили серця

були до поступу в борні,

тепер лиши вивіска тюрми?

Нерон, чи Ірод, чи Пилат,

Пер, Кольмі і Устана,

ви — просто янголи були,

як порівняти вас з тими,

що нас загнали в табори. —

І ось ми знову почали.

Кайло, лопати

натрутуть криваві мозолі;

а присмерк ночі волохатий

серед принишкої тайги

не може подолати пурги.

Мете пурга, мете яга,

що коле в груді, припіка,

з розпуки рве в бушлаті дірку,

немов би Сталін і її

заплянував у п'тилітку.

Нехай мете і замітає

тут наші трупи і сліди!

Однаково — весна розтане.

Розтануть криги і сніги.

Та ї нас тоді вже і не буде:

ми спочиватимем у вічнім сні.

Та хоч не ми, а інші люди,

а діждуться тої весни,

Клавдія ФОЛЬЦ

КОСИНКИ

У 1930-х роках, дві молоді студентки-практикантки, Таня та Любка, тимчасово працювали на передмісті Дніпропетровська і кожного ранку, йдучи до праці, дивувалися, що то за незвичайна жестяна будівля стояла при дорозі — величезна, майже, як ангар для літаків. Поперечні вікна, вузькі і довгі, були аж під дахом. В'їзд у цю будівлю був величезний, могло проїхати найбільше вантажне авто. У воротах ще була хвіртка, в яку рідко хто заходив. А коли хто й заходив, то щільно зачиняв її за собою.

І щоранку дівчата намагалися догадатись, для чого могла знадобитися така незграбна будівля. Люди казали, що то база, тобто склад, але для чого склад — ніхто не зізнав.

Одного ранку подружкам пощастило. Таня, відважніша, зауважила, що хвіртка була трохи відчинена:

— Давай, Любко, заглянемо, що там? Адже ж нас за це не повісять. Заборони ніякої немає та й двері виходять просто до дороги, то нема чого й боятися.

Поволі наблизившись до хвіртки, всунули голови в отвір і раптом почули привітний оклик:

— Заходьте, дівчатка, заходьте!

Дівчата недовірливо переглянулись: юти чи не юти? І вирішили зайти. Вже що буде, те й буде! Молодечої цікавості нічим не приглушиш.

— Сюди, сюди йдіть, — десь здалеку гукав чоловічий голос.

Трохи роздивившись у півтемряві, дівчата побачили, що величезна будівля посередині була порожня, лише попід вікнами, вздовж стін, кількома рядами стояли якісь закриті коробки. Аж там, під передньою стіною, було щось подібне до крамничкового прилавку, освіченого кількома електричними жарівками, що звисали з високої стелі.

На прилавку лежала купа фантастично-гарних кольорових клаптів матерії! Дівчата, мов зачаровані, наблизялися до прилавку.

— Вибирайте, дівчатка, рештки, може на блюзку виберете, або хустки-косинки, — запрошуєвав чоловік.

Дівчата вже сміливіше розгортали шматки темно-шоколядового креп-де-шину, з надзвичайно гарним малюнком павиного пір'я, в кольорах від темно-бурого до жовтого та помаранчевого! Небачена розкіш! Кольори були такі яскраві, аж світилися, горіли, очі відбирали. Дівчата не знаходили шматок, розміром на блюзку, та все одно і грошей не вистачило б, тому взяли лише один лоскут, приблизно з квадратовий метр, щоб його

коли впадуть криваві зорі,
куранти спиняться в Кремлі.
І вже ні Сталін, ні Єжові
не запаскудять більш землі.
Мети ж, пурго, мети!

роздізати на дві косинки. А саме в ті часи було модно носити кольорові косинки, влітку на плащах, а зимою на ший, під ковніром пальта. Платячи за шматок, вони вслух виявили своє здивування, що продаються лише рештки, а де ж матеріял?

— А матеріял, — каже продавець, — продали вчора вечером, після праці.

Дівчата дуже шкодували, що не знали про це і втратили нагоду придбати казкові сукні. Ну та що ж зробиш, раді й косинкам. На це продавець лише якось загадково усміхнувся.

У неділю дівчата поїхали в місто, знайшли мережницю і замовили той шмат роздізати на косинки і обмережити, бо шкода такий ніжний матеріял псувати підрубкою.

Минав час. Щонеділі дівчата їздили до мережниці, але косинки все ще не були готові. То мережниці не було вдома, то мережниця нарікала, що така зайнята, що і вгору ніколи глянути, і обіцяла, що до наступної неділі обов'язково промежить. Та знову неділі летіли, а тут за три дні вже треба й додому від'їздити, бо закінчувалось навчання-практика.

Таня, отримавши півдня вільного від праці, ще раз сама поїхала за косинками. На стук, двері відчинила сама майстриня і роздратованім тоном заявила, що косинки все ще не готові!

— Та ми ж за три дні від'їжджаємо звідси, — пояснила дівчина.

— Ну то й їдьте собі на здоров'я, — бовкнула майстриня.

— Як то, їдьте, а що із косинками? — розгублено і здивовано запитала Таня.

— Про косинки забудьте. Я їх собі лишаю!

— Як то, собі?! — ще більше здивувалась Таня. — Ви ж нас обкрадаєте! Якщо ви зараз же не віддастете хустинок, то я покличу міліціонера.

— Ну й клич! — визвірилась майстриня. — А я скажу, що ти зв'язок із закордоном маєш, що з-за океану пакунки отримуєш! Ти ж добре знаєш, що тобі за це буде?! Ти ж знаєш, куди за це попадеш?! — залякувала вона студентку.

Тані аж очі на чоло полізли від здивування:

— З яким закордоном?! Громадянко, ви божевільні, чи що?! За косинку людей заганяєте до в'язниці чи до Сибіру! Та чи ж у вас совість якась є!?

— Совість? А хто її сьогодні має? Кожен добуває собі все, як може. А от ваші косинки, я бачу, що вони закордонні, бо такої матерії, з такими кольорами у нас не виробляють. Ти краще признайся, де ви той шмат дістали, а я вам за нього добре заплачу і розійдемося мирно.

— Послухайте, — каже Таня, — ось прийде літо то ви і блюзки й плаття з цієї матерії на красунях побачите, бо мали щастя, на "посьолочній базі" купити більше, а нам дісталися рештки. А де цю матерію виробляли, я не питала і мені до того немає діла! А вас прошу зараз же повернути мені той шмат, якщо він навіть не помережений. Помережемо вдома!

Мережниця зразу якось знітилась, зм'якла, побіршала і, винувато усміхаючись, стала тихо говорити:

— Так ось де ви дістали шматку... Пробач мені за нечесну поведінку. Я бачу, що ви чесні дівчата, і я вам можу довірити правду. Мені особисто — ваші косинки не потрібні і я їх давно помережила, але мусіла їх затримати, щоб випитати у вас, де ви їх взяли? Бо саме як я їх мережила, до мене приїхала дружина одного з НКВД, привезла мережити батистову блузку, і дуже зацікавилася вашою шматою. Та не тільки зацікавилася, а конче хотіла її мати! Отож її чоловік наказав мені розвідати, хто ви та звідки маєте цю шматку. Але якщо ви це купили на базі, то він вже довідається, звідки вона є. І ще більш таємничо, пошепки додала:

— Бо та база, то закритий розподільник для високих чинів міста!... Отож вони, напевно, матеріял собі розібрали, а цьому прихвостню не сповістили. Ну, а рештки вже продавали населенню, щоб чутка пішла, нібито всім продавали. Вибачай, я зараз, — гукнула вона і зникла в хаті.

За хвилину винесла загорнуті в папію дві косинки і з вибаченням та побажанням "Носіть здорові", — випроводила дівчину за хвіртку.

Таня летіла додому. Розказала про все Любі, а та, подумавши, каже:

— Ще якийсь йолоп і в нашому місті може причепитися та приїде закордонні зв'язки, і тоді за одну косинку зажене всю рідню на Соловки або на Сибір. Давай краще їх тут десь продамо.

Але Тані шкода було розстatisя з таким скарбом і, наважившись на будь-щобудь — відкупила у Люби косинку для своєї сестри.

На щастя, вже без пригод, носили сестри чудові косинки, доки вони не зносились на стяжки.

ЗАХОДАМИ ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ "СЛОВО" ПОЯВИВСЯ 10-ИЙ ЗБІРНИК "СЛОВО"

Збірник присвячений 80-річчю Почесного Голови "Слова" Григорія Костюка. На зміст збірника складаються такі розділи: поезія, перекладна поезія, проза, драма, есеї, мемуари критика, наші втрати, післяслові і подяка. 49 авторів, 485 сторінок, ціна в Канаді 15.00 дол. в інших країнах 15.00 ам. дол. замовляти:

"SLOVO", 12820 — 93rd St., Edmonton, Alta, Canada
T5E 3T2

"НОВІ ДНІ" ЧЕКАЮТЬ
ВАШИХ ПОРАД І ДОПІСІВ
НА РІЗНІ ТЕМИ НАШОГО ЖИТТЯ.

ТАЄМНИЦЯ

(Початок у попередньому числі)

Виклацуючи на клявішах своєї автоматичної каси, бармен таким веселим голосом запрошуєвав клієнтів подавати свої останні замовлення. Мій співрозмовник, оповідач цієї історії, з яким я колись знався близче, а тепер зустрічаюся колишніми-коли, підвісився і пересвідчився:

— А що, подужаємо ще по пайнту?

— Якщо ця історія ще має порядний тяг, то не зашкодить, — кинув я.

— Та ще на пару сторінок знайдеться, — усміхнувся він і пішов до прилавку.

Надпивши з нового кухля, оповідач витер пивну піну на устах, і продовжував:

— Крахнула, брате, таємниця. Скінчилися мемеди і шугнув гіркий полін. Вибачай, що лізу, сказати б, в твою професію і розкидаюся незграбними алегоріями. Так от одружився Тесляр з ірландкою, молодшою від нього років на вісім, а йому вже тоді десь без трьох років сороківка світилася. Буйне було весілля, і мене запросили. Я особисто дуже радів. Коли йому заталанило в роботі і пішли гроші, він часто брав мене та ще одного земляка для підсобних операцій. І багато разів після праці він привозив нас до нового "флату", де ми разом вечеряли і трохи випивали. То я ото й глядів йому, кажу, надбав усього, а господині немає, женитися, кажу, Грицько, треба, бо й не зчується, як дядьком станеш. А він все, було, так хитро посміхається та віднікується тими самими словами "Не журіться, ще встигну". Поїв я й попив у нього, але ніколи в суботу чи неділю. Навіщати себе в ці дні він заборонив, ще коли жив в отій келії. То ми його й не турбували. Про що я був почав? Ага, про одруження. Гарне було весілля. Тесляр випив зайного, розплакався, але назагал зробив добре враження на її батьків і всю родину, а в неї було до дідька братів і сестер. Ірландці ж! Вона дуже вродлива й поставна, з якого боку не глянь, що та модель.

Оповідач знову потягнув з кухля.

— Майже одне за одним прибули на світ двоє хлоп'ят — Тесляр тішився ними, як дитина цаяцьками. Дружина ніби нічого, добре вихована. Та не було, брате, в неї ні душі, ні серця, тобто були, але в мізерній пропорції. А Тесляр, як ти напевно помітив, надавався до співжиття лише з тими, які не тільки мали серце, а й, як закарбував один співак, "серце в серці". І, розумієш, рухнули його бизнесові справи. Чи то він творчо вичерпався, чи наїхало що на нього, але раптом самопевність його де й поділася, його декоративні закрої стали блідими й посередніми. А коли один льорд, якому він підтягав будинок до сучасних мод заскаржив його в суді за "занапашення цінної посілості", вся солідна клієнтура відвернулася. Заборгував податковим урядам. Він мусив продавати дім, авто, всякі інструменти й виряд та переїжджати в біднішу околицю.

Позвільняв всіх підмайстрів і вкінці скотився до звичайного штукатура-маляра, от так хляпав фарбами по стінах. Безугавні сварки в хаті, кілька разів побив дружину, знову дійшло до суду. Фарбував він балкон на третьому поверсі, хотів опертися в залізне попереччя, а воно проіржавило від давності. І полетів він сторч головою на хідник...

Оповідач витяг люльку і почав набивати її тютюном, продовжуючи виклад:

— Похорон був помпезний, прийшло багато наших людей, та й з її боку з'явилася чимало. Ци була пані Зоя на похороні і чи взагалі довідалася про це нещастя? Не знаю, брате. Я не розглядався, та і не знат я її в обличчя. Властиво, взагалі я нічого про неї не знат. І не тільки я. А жив я з Тесляром дружньо, ще в Німеччині з ним зійшовся, дарма, що старший від нього. Але що не знат, то не знат. Бачу, ти вже хочеш спитати, а як тоді вся ця історія виринала на верх? Зараз скажу...

Він запалив люльку, роздмухав її кількома протяжними затягами, прокашлявся.

— Ну, поховали Грицька, ірляндка продала дім і решту його бізнесу, забрала синів і поїхала до Ірландії, де внедовзі, як сповістив мене її брат, вийшла заміж. А життя, як то водиться, потекло своїм звичайним руслом. Рідіє наша колонія, брате. Все частіше й частіше доводиться змахувати слози на цвінтарі. З моєї генерації, рапух, лишилося менше, ніж пальців на руках. Вже, брате, немає й зайти до кого. От так тиняєшся довгими днями, чекаєш неділі, щоб хоч у церкві своїх людей побачити, чи на імпрезу яку піти. Років двадцять пройшло від смерті Тесляра. Стояла оце гарна днина. Дай, думаю, завитаю на цвінтар, відвідаю давніх приятелів та хоч в цей спосіб порушу їхній вічний спокій, бо і спокій, брате, якщо він довгий, ба, безкінечний, теж стає незносним тягарем. На цвінтарі де-не-де біля надгробків стоять чоловіки, або жінки, або й сім'ї. Почав я орієнтуватися, де саме ми уклали Грицька спати. Деякі деталі спливли в пам'яті і я ступив на вірну стежку. Підходжу близче, перечитую прізвища на хрестах, а біля одного стоїть старенька жінка, вся сива, така сухенька, маленька, худорлява, і з ціпком в руці. Опирається на ціпок, а іншою рукою пригладжує, ніби голову, вершок хреста, на якому напис — Gregor Teslar, та дати народження й смерти. Я зосередив свій зір на ній. Ти знаєш, є такі жінки, що і в сто років ухитряються затримувати на собі тремтливі пунктири свого давнього чару, краси й грації. Оце й вона з цього сорту. Питаю її по англійському, чим вона доводиться покійному. А вона м'яко усміхнулася і, мабуть, опреділивши по моїй вимові, що я не англієць, питає:

— А ви українець?

— Так, — підтверджую я. — Колись тісніше приятелював з покійним...

— Як бачите, я теж українка, — каже вона таким ясним, зовсім не старечим голосом. — Питаєте, хто я йому? А я й сама не знаю, хоч і провідую його часто. Як поховали його та поставили хреста, то звідтоді, мабуть, і людська

нога тут не ступала. Надгробок заріс, опав, зовсім занедів. Це я все відновила, попросила упрауву, то вони впорядкували за невелику плату. Квітів насадила...

І все усміхається, весь час на ній така довірлива усмішка.

— Виглядає, — кажу їй, — що обоє ми були близьчими приятелями Тесляра, але, вибачте, вас я ніколи не бачив...

— Не тільки ви, ніхто мене не бачив, хоч я...

Тут її уста затримали, і на очах волого з'явилася. Але вона швидко опанувала себе.

— Все це — велика таємниця, не розкрита й не зраджена, в якій стільки було прекрасного! Якось робиться не по собі, що вся ця велична поема зійде в небуття разом зі мною... А знаєш, все почалося з невинного молодечого жарту і обернулося в хвилюючу поему. Коли від життя я вже нічого більше не сподівалася, він раптом завернув мені молодість і вдмухнув в душу байдоре буяння весни. Може в очах законів, Божих і світських, ми були грішники, але для нас це була захмелююча поема... — на її очах знову засрібліли сльози.

Признаюсь, її пояснення мене дуже здивувало і я дивився на неї як на самозванку-дивачку. Але далі все почало співпадати з тим, що і я сам спостерігав в житті Тесляра.

Поволі рушили ми від Грицька і опинилися на лаві під гуртом білявих беріз. I, знаєш, почала вона оповідати. Все, від початку й до кінця, ось так, як ти почув від мене. Опускала лише аж задуже інтимні речі. Всерівно, розказувала вона вільно й плинно, її лексикон якийсь такий невинний, ним можна все пристійно описати, всі найтонші почуття, не впадаючи у вульгарність та незграбні й неоковирні фрази. Розказала мені всю історію, трішки помовчала, а тоді:

— От і повертаємося, шановний пане, до вашого першого питання: ким і чим я йому була? Може ви тепер скажете? Сама я не є певна. Може я більше була йому ласкавою, розуміючою і люблячою матір'ю, ніж...

І чомусь не договорила, хоч мені було вельми цікаво почути "ніж що?" Хотіла вона сказати "ніж подругою, приятелькою, коханкою"? Може вона була настільки свідома своєї теперішньої немічності й жалісливого вигляду, що вимовляти ці порівняння її було просто соромно? А чи, може, вона хотіла сказати "ніж надхненням", але з вродженої скромності не осмілилася стосувати таке величне слово до себе? Не знаю. А в тім, воно може й лішче деякі речі залишати, як ото тепер стало модно висловлюватися в наших газетах, відкритими чи завішеними...

Оповідач допив пиво, поставив кухоль на стіл.

— Виняткова жінка, чоловіче, що не кажи, — раптом перейшов він до рефлексій. — Провів я її до автобусної зупинки, ішли дуже повільно, вона все тримаючись однією рукою за мій лікоть. Це ж їй ще на станцію треба, а там на поїзд — в її стані таки вимотуюча подорож, а от їздить на відвідини, і дуже часто. Дивився я на неї і думав: ще яких двадцять років, властиво двадцять два — адже розійшлися вони в 57-му, коли їй

сягнуло 56 років — вона, як кажуть старі галицькі магістри, в заадвансованому віці спромоглася своїм видом і вдачею впроваджувати в екстазу порівняно молодого чоловіка. Уявляєш, всього двадцять років тому! Та це ж ніби вчора! А тепер на неї боляче було дивитися — немічна, висохла, залежна. Тепер, окрім глибокого смутку, жалю й співчуття, нічого іншого і ні в кого вона вже не викличе. Ось така близкавична, жорстока й немилосердна метаморфоза! Отаке крихке наше життя... I хоч і не хочеш, то будеш заповідати іншим: люди добрі, не марнуйте років...

Бармен члено випрошуєвав клієнтів з сальону, бо доходила північ. Мій співрозмовник і далі залишився в рефлексійному настрою:

— Такі ось, брате, справи. I якщо говорити про повноту лояльності, відданості й посвяти, то в наші дні її знайдеш тільки в англійських пісів, та ще хіба в українських жінок...

— Не у всіх, — уточнив я.

Він трішки подумав:

— Якщо не у всіх, то в більшості, — скорегував він себе.

Сказав це він таким безстороннім, невтральним тоном, в якому тяжко було вичути, чи він хвалив за це українських жінок, чи кепкував з них.

Англія, 1979

ПОЯВИЛАСЬ НОВА КНИЖКА В. БЕНДЕРА

Завдяки старанням і коштами Союзу Українців — Жертв Російсько-Комуністичного терору (СУЖЕРО) вийшла у твердій оправі, великого формату 200-сторінкова книжка п. з., "Станція Пугаловська", авторства письменника Віталія Бендера. Мовний редактор І. В. Манастирський, обкладинка у виконанні Лідії Палій.

У книжці цікаво написані епізоди-спогади автора із його молодечих років під советською дійсністю, на станції Пугаловській і містечку Вишнівському на Донеччині.

Твір цей В. Бендер написав в Англії в 1977-79 рр.

Колишній дівізійник почав писати ще в Рімінському таборі, в Італії. Спочатку його короткі оповідання появлялися у таборових часописах — "Життя в таборі" і "Батьківщина". Від 1946 року вийшли друком: пригодницька повість: Марко Бурджа", повість "Навздогін за ворогом", збірка оповідань "Минулі дні", роман "Марш молодості". Багато його новел і нарисів з'явилося в різних еміграційних журналах і газетах. Працює він у моніторській секції британської радіокорпорації Бі-Бі-Сі.

Книжку "Станція Пугаловська" — в ціні 15-ти доларів — можна замовити, написавши на адресу:

Suzero, 9-35th St., Toronto, Ont., Canada, M8W 3J8

Григорій КОСТЮК

ТАЄМНИЦЯ СМЕРТИ АКАДЕМІКА М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

(За радянською пресою і спогадами сучасників)

Ця стаття була написана до 20-річчя смерти акад. М. Грушевського й надрукована в "Українському Збірнику" Інст. для вивчення історії та культури СРСР, Мюнхен, 1954, стор. 83-94. Англійською мовою вона друкувалася в "Юкрайніен Рев'ю", ч. 5, Мюніх, 1957.

З того часу пройшло чимало років, але ніхто не додав нічого нового до тверджень автора. Тому подаємо його цінні думки і твердження нашим читачам до 50-річчя загадкової смерти великого українського вченого та державного мужа. Подаємо їх за доповненням автором текстом в книжці: Григорій Костюк. На магістралях доби, Торонто-Балтімор, "Смолоскіп", 1983, — Ред.

ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

25 листопада 1954 року минуло рівно 20 років з дня несподіваної смерти академіка Михайла Сергійовича Грушевського. Причини смерти як і обставини останніх трьох років життя академіка мало з'ясовані й вивчені. Студії тогочасної преси, публіцистики і політики дають дещо нове до зрозуміння цієї проблеми. Виклад цього "дещо нового" у фактологічному і концепційному сенсі становитиме дальший зміст цієї статті.

Це не біографічна довідка. Це радше спроба вивчення політичного підсоння останніх років життя, а також причини загадкової смерти нашого історика. Джерелами цього нарису є в більшості радянська тогочасна преса, публіцистика, висловлювання провідників партії та уряду і спогади сучасників.

ФАКТИ І ПОДІЇ (ДАТИ З ЖИТТЯ: СІЧЕНЬ 1931 — ЛИСТОПАД 1934)

На початку 1931 року відбулися арешти колишніх політичних однодумців і учнів академіка М. Грушевського. Заарештовані були між багатьма іншими: Микола Шраг — професор, автор багатьох досліджень з історії права, зокрема великої і на той час дуже цікавої праці: "Держава і соціалістичне суспільство" (Київ — Львів, 1923); Павло Христюк — видатний діяч української революції, член Центральної Ради, Трудового Конгресу, автор чотиритомової праці: "Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр.", Відень, 1921; М. Ф. Чечель — за доби УНР — начальник департаменту шляхів сполучення, пізніше професор харківського інженерно-

будівельного та технологічного інститутів, автор капітальної наукової праці "Будівельна механіка", що вийшла вже, здається, без прізвища автора після його арешту; Григорій Косак — один із командувачів УГА, — та цілий ряд інших відомих особистостей, що прибули чи повернулися в Україну разом з М. Грушевським 1924 року.

Рівночасно заарештували всіх колишніх видатних діячів, головно есерівської та соціал-демократичної партій, що на еміграції не були, залишилися на батьківщині, пройшли через есерівський процес 1921 року (Всеволод Голубович, Іван Лизанівський, Часник, Остапенко та інші) і таких, що ніколи не були репресовані і лояльно працювали: В. Мазуренко, Д. Колух, М. Горбань, Палій — кооперативний діяч із Харкова — та багато інш.). Перші арешти відбулися серед співробітників історичної секції Академії Наук, якою керував М. Грушевський (Ф. Савченко, М. Жуківська та інші), але самого М. Грушевського не арештували. Йому лише цілком виразно запропонували покинути Україну¹).

Для М. Грушевського це не було новиною: 1914 року царський уряд арештував його й вислав у Росію до м. Казані, встановивши пильний поліційний нагляд. 1931 року — вже більшовицький уряд — наказує М. Грушевському покинути Україну, виїхати у "вільне" заслання до Москви (Погодінка) і жити там під ще пильнішим наглядом ГПУ-НКВД. Але, коли від першого заслання М. Грушевського врятувала революція 1917 року, то від другого — його врятувала несподівана смерть.

М. Грушевський, звичайно, добре розумів, що значить для нього покинути Київ, Академію Наук, своїх учнів і Україну. Але одночасно він зізнав, що категорична пропозиція виїхати є наказом влади. В обставинах, які заінтували тоді в Україні, протиставились наказові, це означало піти на загибель відразу й потягти за собою всіх своїх учнів. Прийняти наказ — це спроба виграти час, а він, можливо, принесе якусь кращу розв'язку. І М. С. Грушевський вирішує виїхати.

7 березня 1931 року, попрощавшись із своїми довголітніми співробітниками й учнями²) Михайло Сергійович у супроводі дочки Катерини (дружина Марія Сильвестрівна на короткий час залишилася в Києві) у своє московське заслання.³)

З його приїздом у Москву сталися такі події: 9 березня Михайло Сергійович захворів і ліг з температурою в ліжко.

10 березня 1931 р. о пів до десятої вечора його арештували агенти НКВД. 12 березня він уже був у Харкові на допиті в слідчого ГПУ УРСР Южного. А ще за яких два дні раптом припинили слідство й відправили М. Грушевського назад до Москви. Тут його негайно звільнili з під арешту, перепросили за турботи, порекомендували їхати в свою кімнату на Погодінці й жити там, мовляв, спокійно.⁴) Дружина М. Грушевського 18 чи 19 березня одержала від дочки з Москви нову телеграму: "Батько вдома хворий, приїжджаї". 20 березня Марія Сильвестрівна виїхала до Москви. З того часу вся родина академіка М. Грушевського живе разом в одній

холодній і вогкій кімнаті на Погодні в Москві, будинок ч. 2-3, приміщення 101⁵.

Перестуда перед арештом дала, після пережитого за останні 10 днів, ускладнення, і легке правда, захворювання на запалення легенів. Протягом кількох тижнів лікарі констатували цілковите одужання й дивувалися, що в такому важливому віці він мав такий міщаний і витривалий організм. За кілька тижнів після одужання прийшов лист із ГПУ, яким запрошували старого академіка до відповідного начальника на побачення. Про що йшла мова на цьому побаченні — невідомо. Але після цього академік Грушевський зобов'язаний був регулярно у визначений час приходити на реєстрації (а часто й на розмови в ГПУ), явище звичайне і обов'язкове для всіх політичних так зв. "вільного заслання". Так академік М. Грушевський мусів був звикати до нового піднаглядного життя: він мав право вільно ходити лише з хати до архіву. "Хоч які важкі були матеріальні й моральні умови, — пише мемуарист, — проте Михайло Сергійович не міняв свого режиму дня: вставав о 4 годині, а може й раніше (принаймні його близькі, прокинувшись, завжди, бачили, що Михайло Сергійович уже працює), о годині 10-їй ішов до архіву чи бібліотеки, о 5-їй приходив обідати і після обіду вже працював дома допізна. Невідомо коли й скільки Михайло Сергійович відпочивав"⁶). Увечорі його відвідували лише знайомі.

М. Грушевський розгортає широку наукову працю навіть у цих умовах. Використовує московські багатоці архіви й пише, ба навіть частинно друкує⁷) ряд менших розвідок з історії української літератури і громадської думки XVIII століття, поглиблюючи джерела та базу національного українського відродження XIX століття. За триліття свого московського заслання, як свідчить згадуваний мемуарист, Михайло Сергійович закінчив VII, VIII і частинно IX томи історії української літератури (VI том у Києві залишився цілком готовий до друку), підготовив матеріяли до дальших томів "Історії України-Русі", (X том "Історії України-Русі" в Києві також залишився цілком готовий до друку). Писав (але очевидно не закінчив) роман-біографію про Івана Котляревського. І рівнобіжно, в призначений час, регулярно являвся на реєстрацію в ГПУ. Лише через деякий час йому сказали, що більше являтись не треба. Старому академікові зробили "послугу". Відтепер, коли-не-коли приходив до нього агент ГПУ. Ніби випадково і ніби так собі.

Так проходили дні і місяці життя М. С. Грушевського в Москві. В Україні вмирали голодні люди і шалів постишевський терор. Виарештували майже всіх учнів Михайла Грушевського. Розгромили Українську Академію Наук і катедру історії України М. Грушевського. Від великих надбань нашого академіка залишилась руїна. Ті історики, що ще залишались на волі, після кількаразового арешту (як наприклад проф. О. П. Оглобін та інш.) були в своїй праці цілковито паралізовані, іншим вона була заборонена, багато

з них були репресовані. На партійному комуністичному полі відбувалися сенсації: розстріляли Ф. М. Конара (Палащука) та його групу, розстріляли Коника та низку інших відповідальних робітників наркомзему України. Застрелився М. Хвильовий (13 травня 1933 р.), отруївся поет Гірняк, застрелився директор харківського Педагогічного інституту Гаврилів, нарешті покінчив життя самогубством нарком освіти М. О. Скрипник (7 липня 1933 р.). Постішно монтувалися різного роду політичні амальгами. Час від часу їх назви появлялись у пресі. Ale ніхто ще тоді не зінав, для чого це все і як воно в політичній практиці виглядатиме. Листопад 1933 року приніс сенсаційну вістку, що безпосередньо стосувалася нашого погодінського в'язня. На рішальному листопадовому пленумі ЦК і ЦК КП(б)У, що узаконив новий антиукраїнський курс і одверто централістичну політику Кремля, в доповіді П. Постишевас⁸) і С. Косюра⁹) офіційно повідомлено, що викритий на початку 1931 року "Український Національний Центр" очолював М. Грушевський. Мало того, в резолюції пленуму¹⁰), що була директивою для дальшої практичної політики Москви щодо України, академіка М. Грушевського визначено як провідника всеукраїнського спротиву новій політиці комуністичної партії. В тій резолюції говорилось про те, що переход партії до політики колективізації активізував ворожі націоналістичні сили і посилив їх спротив та дворушництво. "Ця нова тактика, — читаємо в тій резолюції далі, — діставала надхнення від старих вождів української контрреволюції — Винниченка, Грушевського, Шаповала та ін."¹¹)

Секретар ЦК КП(б)У на тому ж пленумі повідомив про недавно викриту "Організацію українських есерів". Це логічно також стосувалося і М. Грушевського. Отже, хмарі згущувалися так, що треба було з дня на день чекати "організаційних" висновків з цих офіційних і голосних заяв. Такі заяви в радянському суспільстві надаремно не кидаються. І все ж таки очікуваного арешту не було. Натомість, за деякий час, почалися тільки частіші і довші виклики до ПУ, а пізніше (у 1934 році) — до ЦК ВКП(б). Це свідчило, що повіялося якимось особливим вітром і настав грізний та вирішальний момент. Розмови в ЦК ВКП(б), як свідчить людина в той час близька до родини Грушевських¹²), вів з Михайлом Сергійовичем "фахман" від українських справ Л. М. Каганович.

У вересні 1934 року М. Грушевського знову викликали до Л. Кагановича. Після цієї розмови більше Михайла Сергійовича до ЦК ВКП(б) не викликали. Ніби дали спокій. 15 жовтня 1934 року М. Грушевський з дружиною вже був у Києві (на Кавказі) в санаторії КСУ — Комітету сприяння ученим. Тут на початку листопада в нього раптом від інфекції з'являється карбункул на карку. Для потрібної операції, М. Грушевського відвозять до хірургічного відділу міської лікарні. Керівником відділу був якийсь нікому не відомий лікар Хургін. Марія Сильвестрівна звернулася до нього з проханням дозволити запросити на операцію знаного лікаря Григоров-

ського, що саме тоді був у Кисловодську. Хургін категорично відмовив їй у цьому і поспішно операцію зробив сам. Після цієї операції М. Грушевському стає щораз гірше. Схвильована такою несподіванкою Марія Сильвестрівна, без відома Хургіна, 24 листопада, запросила до М. Грушевського видатного московського хірурга, що теж відпочивав тоді в Кисловодську.¹³) Він, оглянувшись хворого, в розпачі констатував смертельний стан. Вже нічого не можна було допомогти. 25 листопада (мемуарист пише 24) о 5 годині вечора М. С. Грушевський помер.

КОМЕНТАРІ:

а) "УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР" І МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

Із того, що було сказано на початку, ясно, що вигнання М. Грушевського з України в березні 1931 року й рівночасно арешти всіх його колишніх політичних та ідейних послідовників, це — явище одного й того ж суспільно-політичного характеру. Відпровадивши останній ешелон з засудженими в справі СВУ в північні та сибірські концтабори, ГПУ відразу приступило до ліквідації другої черги української демократичної інтелігенції. То було вже середовище, що в тій або іншій мірі, політично чи науково, пов'язалося з ім'ям академіка Михайла Грушевського. Ліквідація цього середовища відбувалася під фірмою, що йй дано називу "Український Національний Центр". Про це свідчать радянські матеріали й спогади тих, що були засуджені за приналежність до "Українського Національного Центру" (УНЦ). УНЦ за всіми цими даними мав би був об'єднати (і об'єднував, як то здекларував П. Постишев) всі ті політичні та наукові сили української демократичної інтелігенції, які з тої або іншої причини не були й не могли бути прив'язані до щойно відіграного процесу СВУ. УНЦ очолений М. Грушевським, за задумом його аранжерів, мав бути широкою, загальноукраїнською, соборницькою організацією, в якій би могли знайти місце всі суспільні українські антибільшовицькі самостійницькі сили й течії, від організаторів і командирів УГА починаючи та шумськістською опозицією і боротьбистами в КП(б)У кінчаючи.

«"Український Національний Центр" — являв собою блок українських і галицьких націоналістичних партій... це була бойова націонал-фашистська організація...», — визначав політично УНЦ П. Постишев у доповіді на XII з'їзді в січні 1934 р.¹⁴⁾

«В тісному зв'язку з ним (з УНЦ — Г. К.) було багато членів партії, що вели підривну роботу. Один із таких дворушників був Михайло Левицький...», — говорив С. Косор у своїй доповіді на листопадовому пленумі ЦК КП(б)У.¹⁵⁾

«Ставши на шлях контрреволюційної підпільної діяльності — говорив в іншому місці П. Постишев — ця група боротьбістів-дворушників одночасно з цим вступає в найтісніший контакт з націоналістами типу М. Грушевського».

"Боротьбисти підтримували через М. Полоза,

Шумського та інших нелегальні зв'язки з Грушевським, що об'єднував національні сили", — цитує там же П. Постишев "свідчення" однієї з багатьох тодішніх жертв НКВД — колишнього боротьбиста Кийка-Шелеста.

Отже, як бачимо, комуністичні "зберігателі" імперії і централісти оцінювали УНЦ дуже високо. Небезпеку для себе з боку УНЦ вони вгледіли в тому, що він (УНЦ) об'єднував, за їх агентурними даними, всі "українські національні сили", а керував цими силами загальновизнаний провідник українського народу академік М. Грушевський. Співпраці й контакту з ним, за тими ж їх відомостями, домагалися всі: від провідника українських націоналістів у Галичині та в еміграції Євгена Коновалця, до провідника української опозиції в КП(б)У Олександра Шумського.

У зв'язку з тим значенням, яке надавалося УНЦ і М. Грушевському з боку тодішньої керівної верхівки СРСР, постає дуже цікаве питання:

Чому не відбувся відкритий процес УНЦ на зразок, скажімо, СВУ?

Один із учасників-жертв слідчої процедури проти УНЦ, що заховався під псевдонімом О. Бужанський, у своїх спогадах¹⁶⁾ пояснює провал підготовлюваного відкритого процесу УНЦ так:

"Майже дворічне сидіння в казематах без будь-якої перспективи на саме навіть найстрашніше майбутнє виводило людей з рівноваги. В'язні почали викликати прокурора, відмовлятися від своїх зізнань, оголошувати голодовку". І ось як наслідок, — "якось уночі нас вивезли на північ у телячих вагонах".

І на цьому, власне, історія з УНЦ закінчилася.

Про що це свідчить? Це свідчить, що десь під кінець 1932 року, так довго і старанно підготовлюваний слідчими ГПУ процес УНЦ почав розвалюватися. Чому? Тому, поперше, що плянований на провідника й ідеолога "Українського Національного Центру" академік М. Грушевський був на самому початку, з причин незрозумілих і дивних для самих монтажників УНЦ, вирваний волею самого диктатора з їхніх рук і посаджений тільки під систематичний нагляд у Москві. Отже, далішее монтування УНЦ і підготовка його до відкритого процесу мало відбутися без такої центральної фігури як академік М. Грушевський. Це вже була перша, і дуже значна, тріщина в плянованій амальгамі. Подруге: керівне ядро, що за пляном монтажників мало очолити новий процес (М. Чечель, М. Шраг, П. Христюк, В. Голубович, Г. Косак, Ів. Лизанівський, В. Мазуренко та інш.), виявилося надто "твердим горіхом". Зламати його і перетворити на потрібних слухняних манекенів, очевидно, було дуже тяжко. Через те ця дресирувальна акція затяглася на два роки.

Настав 1933 рік з його січневою ухвалою ЦК ВКП(б) щодо України. Політичні обставини і тактика змінилися цілковито. Виник уже новий плян. Згідно з цим пляном винищенню підлягали не тільки старі кадри демократичної інтелігенції, але й ті нові, що зформувалися після революції. Більше того, на порядок дня вже було поставлене

но питання про знищення всієї керівної культурної і політичної верхівки української радянської республіки. Тобто — викорінення самої ідеї української державності, в якій би формі вона не виявлялася. Ці пляни масового терору вже ніяких прилюдних процесів, хоча б із зовнішніми познаками правосуддя, не передбачали і не потребували.

Таким чином на кінець 1932 р. справа відкритого процесу над УНЦ ходом політичних подій була перекреслена і стала неактуальною. Практичний бік її насправді був цілком уже реалізований. На цей час тисячі українських громадян: учених, письменників, громадських, кооперативних та культурних діячів, технічної інтелігенції, студентів, учителів та інших професійних і супільних станів, звинувачені за принадлежність до УНЦ, були арештовані, знищені або запроторені на довгі роки в концтабори.

(Закінчення буде)

¹⁾ О. М. — Останні роки життя Михайла Грушевського, "Наши дні", ч. 3, Львів, 1943.

²⁾ Учень М. С. Грушевського, що заховався під ініціалами О. М. про це згадує: "6 березня Михайло Сергійович заявив, що завтра вже виїздить; узяв деякі папери, розпрощався зі своїми учнями: — "Прощайте! Вчиться бути без мене!" Вийшов Михайло Сергійович, тоді знову вернувся, ще раз поглянув навколо і пішов... пішов, щоб ніколи більше не повернутися в ці затишні кімнати, з такою любов'ю і смаком ним обладнані".

³⁾ Там же.

⁴⁾ Відомості взято з листа й телеграмами від дочки Катерини до матері Марії Сильвестрівни — дружини Грушевського, що їх подає в спогадах О. М.

⁵⁾ Цей будинок належав Українській Академії Наук. Помешкання в ньому призначалося для прідружин співробітників УАН, які були відряджені до Москви для археографічних студій. Будинок був у центрі Москви, недалеко від кол. Архіву міністерства юстиції — тепер Центрального архіосковища.

⁶⁾ О. М. — Останні роки... "Наши дні", ч. 3, Львів, 1943.

⁷⁾ М. Грушевський, Об українській історіографії XVIII століття, "Ізвестия Академии Наук СССР", 1934, VII серія.

⁸⁾ "Правда", 24 листопада 1933, Итоги 1933 сельскохозяйственного года и очередные задачи КП(б)У. Речь т. Постишева на пленуме ЦК КП(б)У 19 ноября 1933 года.

⁹⁾ "Правда", 2 грудня 1933, Итоги и ближайшие задачи проведения национальной политики на Украине, Доклад С. В. Косиора на ноябрьском объединенном пленуме ЦК и ЦКК КП(б)У.

¹⁰⁾ "Правда", 27 листопада 1933, Итоги и ближайшие задачи проведения национальной политики на Украине (Резолюция объединенного пленума ЦК и ЦКК КП(б)У по докладу Косиора С. В., принятая 22 ноября 1933 г.).

¹¹⁾ Там же.

¹²⁾ Згаданий раніше автор спогадів О. М.

¹³⁾ О. М. називає прізвище цього хірурга Буцен-

ко. Проте, автор випадково помилився. Це міг бути Бурденко, справді дуже відомий у Москві й у цілому Рарянському Союзі хірург.

¹⁴⁾ "Правда", 24 січня 1933, Советская Украина на новом подъёме, Политический отчет ЦК КП(б)У на XII съезде КП(б)У, Доклад П. П. Постишева, Див. также:

а) "Правда", 2 грудня 1933, Итоги и ближайшие задачи.. Доклад С. В. Косиора на ноябрьском объединенном пленуме ЦК и ЦКК КП(б)У.

б) П. Постишев, Підсумки перевірки партійних документів у КП(б)У 29 січня 1936 року, "Більшовик України", ч. 3, 1936.

в) О. Бужанський, За гратами ГПУ-НКВД, "Свобода", український щоденник чч. 288-300, листопад-грудень 1950.

¹⁵⁾ "Правда", 2 грудня 1933.

¹⁶⁾ О. Бужанський (Олександер Петрович Ріщай: 1887-1973, кооперативний діяч із Київщини), За гратами ГПУ-НКВД, "Свобода", чч. 288-300, Джерзі Сіті, листопад-грудень 1950 р.

ЮВІЛЕЙ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ

В цьому році припадає 60-річчя рукоположення в священичий сан і 25-річчя рукоположення в сан єпископа Блаженнішого Митрополита Андрея, первоієрарха УПЦЦеркви в Канаді.

Ювілейні відзначення відбудуться в день апостола Андрія Первозваного, 13 грудня 1984 року в одному з готелів у Вінніпезі.

НОВІ КНИЖКИ ВІД-ВА "СУЧАСНІСТЬ"

У видавництві "Сучасність" недавно вийшли такі нові книжки (сподіваємося, що незабаром отримаємо на них відповідні рецензії):

● **Василь Сокіл** — ТАКА ДОВГА НІЧ — Спогади старого собаки. 90 стор. Обкладинка Ореста Слупчинського. Ціна: 4.95 ам. дол. Цю майстерно змальовану сатиричну розповідь про долю собаки і про собачу долю його господаря у радянській дійсності рекомендуюмо молодим і старшим читачам.

● **Мойсей Фішбейн** — ЗБІРКА БЕЗ НАЗВИ — Поезії — Переклади. Вступна стаття Юрія Шевельєва. Обкладинка Надії Штендери. Ціна: 4.95 ам. доларів.

● **Михайло Хейфец** — УКРАЇНСЬКІ СИЛЮЕТИ — 239 стор. Обкладинка Надії Штендери.

М. Хейфец — колишній в'язень Мордовських тaborів. Там у 1974-1978 роках він зустрівся і заприязнівся з українськими політв'язнями В. Стусом, В. Чорноволом, М. Руденком, З. Попадюком, В. Овсієнком та іншими про яких він широ й цікаво розповідає у цій книжці.

УКРАЇНСЬКІ СИЛЮЕТИ вийшли також російською мовою. Ціна: 12.95 ам. дел.

Усі книжки можна набути в українських книгарнях, або замовляти в "Сучасності" у Н. Ільницької:

NINA ILNYTZKYJ

254 West 31 St., 8th Floor .

New York, N. Y. 10001 U.S.A.

Андрій ГЛИНІН

О. ДЕМИД БУРКО — В СЛУЖІННІ БОГОВІ І НАРОДОВІ

Заслуженному церковно-релігійному письменнику й поетові та знавцеві історії УАПЦ о. протопресв. Демидові Буркові сповнилося 90 років з дня народження.

Читачам "Нових днів" статті, спогади, рецензії о. протопресв. Демида Бурка менше віломі, бо в більшості міщено їх у журналі УАПЦ "Рідна Церква" та в тижневику "Українські вісті". Поезії о. Д. Бурка відомі переважаючи під його псевдонімом Данило Святогірський. Його статті церковно-історичної тематики, поезії в нього з глибоко релігійним змістом, цінні спогади він присвятив тернистому шляху УАПЦ Церкви.

Народився Демид Бурко 29-го серпня 1894 р. в родині селян Григорія і Марії в с. Пирогів біля Вінниці на Поділлі. Ще в початковій школі запало в душу Демида зерно любові до рідного слова, до Церкви й до України. У статті про Василя Липківського о. прот. Д. Бурко пише: "Невтомний Митрополит усякovo дбав про відродження в рідній Церкві всього того, що втратила вона за час довгої неволі після 1868 року. Відтворено всі стародавні українські церковні традиції та обряди. Відновлено красу православних київських співів,... Рідна мова в Церкві стала священою, вона цілком запанувала в усіх Богодужбах, в проповідях, в церковному управлінні. Відновлювався свій глибокохристиянський святочнийгляд у народі, своє розуміння православності, розуміння її духа, а не букв... Все церковне життя ішло власним історичним шляхом і прийняло свій національний характер..." ("Митрополит В. Липківський і відродження УАПЦ", "Рідна Церква" ч. 88 за 1971 р., стор. 8).

Така велика любов до всього українського прищеплена Демидові Буркові його вчителем початкової школи Ф. Шумлянським, — потім професор Кам'янець-Подільського університету. В окремій статті о. протопресв. Д. Бурко каже, що: "Мабуть у багатьох із нас живе в серці хтось такий, кого ми згадуємо з особливим признанням, хто своїм благотворним впливом напутав нас, указав нам правдивий ідейних шлях. Таким незабутнім навчителем, одним із тих, що вказували поколінням України 1900-1910 років шлях національного усвідомлення і прищеплювали їм любов до свого народу, живе в серцях своїх учнів та й в автора цих рядків Федір Шумлянський."

У 1909 р. Д. Бурко закінчив Сутиську (біля Вінниці) двокласову вчительську школу, а в 1913

р. — Вінницьку церковно-вчительську школу і в 1914 р. почав педагогічну працю на Поділлі, як народній учитель. Та в березні 1915 р. його мобілізували до російського війська. З союзової практики знаємо, що українців шлють відбувати військову повинність до Сибіру, на Північ, Далекий Схід, в Середню Азію, на Кавказ; а на Україну привозять із інших республік СРСР. Але ця "практика" походить із царських часів. Но новобранця Демида Бурка заставили вже тоді побачити Сибір, тобто в 1915 р. він був у Красноярську. Відбувши там скоропішну школу прапорщиків, у грудні 1915 р. його післано на західний фронт у Білорусь. Там його і застала безенівська революція 1917 року.

Тюрма народів Російська імперія розвалилася. Почалося творення українського національно-державного життя. Демид Бурко вступає до українського війська. З фронту, як делегат, він їде до Києва на Всеукраїнський Військовий З'їзд. Потім він залишається в Києві й стає організаційним референтом в Інформаційному бюро Генерального Секретаріату Військових справ. Як представник від війська, Д. Бурко співпрацює також з Всеукраїнською Церковною Радою, яка керувала тоді церковно-визвольним рухом і дбала через своїх благодійників про українізацію Церкви. Бурко під псевдомом Д. Святогірський у своїй ліричній поемі "Київ" із захопленням розповідає нам:

Пережили вони, ті храми,
Навали половців, татар,
Відомих дикими ділами,
Стояли довгими віками,
Не вгріз іх мурів і пожар;

Той храм мистецтво було славне,
Барокко рідне, диво з див,
Білоколонне, незрівняне,
Твір пишний Барського Івана,
Яких багато він створив.

Сіяли бани ефектовні
І ввесі його величний вид,
Все рідно красою повне,
Таке все тепле, велемовне.
Нема його, сумний лиш слід.

В січні 1918 р. Демид Г. Бурко був учасником великого свята на Софійській площі в Києві — проголошення Центральною Радою IV-го Універсалу про державну самостійність Української Республіки. Про той величний момент Д. Святогірський (о. прот. Д. Бурко) в 1957 р. в поезії "Свята Софія Київська" згадує:

Воскресні дні, Софіє, пам'ятаю:
Гудів вроцісто твій великий дзвін,
Вкраїнців кликав на молебний чин,
На свято волі рідного їх краю.
І здиг народу на твоїм майдані,
Немов Дніпро весною, хвилював
І в радості духовний, несказаний
Хвалу й подяку Богові складав.
Так великолічно лиця всіх сіяли,

Як твій, святинє, вічний маєstat,
Не бачили ж бо довго таких свят,
Тож тішились, що їх вони діждали.

Того ж 1918 р. відкрився в Кам'янці-Подільському Український Державний університет і Д. Г. Бурко записався туди на історико-філологічний факультет. Тут же він ходив і на вечірній Богословсько-пастирський курс, на якому захоплювався лекціями проф. Василя Біднова. Про нього з пістизом згадує о. прот. Д. Бурко у своїх спогадах: "Василь Олексійович Біднов... воїстину "не мав зерна неправди за собою". Це був праведник, як називали його студенти Кам'янецького університету. Жив він тільки для України, про своє особисте життя давав дуже мало..." I про інших видатних професорів університету о. прот. Д. Бурко згадує дуже прихильно.

Науку в Кам'янець-Подільському університеті Д. Буркові довелося перервати, бо свідомість обов'язку оборони волі й державності України казала відкласти освіту надалі. В травні 1920 р. Д. Бурко знову пішов до війська УНР — у Волинську дивізію, а з нею пізніше був інтернований у Польщі. Вліті 1921 р. він спробував перейти кордон в Україну, але його заарештували і судили у Вінницькій ЧК, давши йому п'ять років концтабору.

Але комуністам-чекістам дуже залежало на унервівцях, які були на Заході й для приманки їх проголосили "амнестію". Тому через рік у категорію "амnestovаних" потрапив і Д. Бурко. Таким чином йому вдалося тоді закінчити освіту в ІНО у відділі педагогіки в Кам'янець-Подільському. Працював викладачем української мови і літератури в семирічках.

Третього вересня 1924 р. Демид Григорович Бурко одружився із Антоніною Федорівною Кушнір. У січні 1927 р. советська влада видала "закон" про позбавлення виборчого права тих, що служили в "білих" арміях, як і духовенства, дірреволюційних урядовців та інших. Цей "закон" означав у російсько-комуністичній дійсності, що всі позбавлені виборчого права були приречені. Їх позвільнявано з праці й їхню долю далі вирішувало ГПУ. Кожному з цих приречених треба було мати надзвичайну силу духа, витриману кметливість і терпеливість, щоб берегтися від безпощадного обуху терору. Тому Д. Бурко залишив рідні місця і кожного літа, по закінченні навчального року, переїздив в іншу область України. Так за чотири роки він працював у чотирьох школах у трьох областях. А в 1931 р. він зовсім залишає педагогічну працю, бо не міг кривити душою, — нелюдський режим тоді вже вигнав із педагогіки її благородні ідеї й замінив їх бездушним матеріалізмом. Бурко мусів перекваліфікуватися на інструктора споживчої кооперації. Але і ця праця відпала, бо в 1935 р. переслідування української інтелігенції стали масовими й Д. Бурка заарештували вдруге. Та нащастя втеча з-під арешту вдалася і почалося для нього життя під чужим пашпартом, існування зі сторонніх заробітків аж до панічної втечі з Україною

їни 1941 р. советської влади та приходу гітлерівців.

Відновлюється життя УАПЦ в Україні й Д. Бурко в жовтні 1941 р. стає секретарем Полтавського Єпархіяльного Управління. В тяжких умовинах воєнних часів його заходами готується стереотипне видання українською мовою Євангелії перекладу П. Морачевського і Молитовника — обидві книжки київського видання ВПЦРади 1926 р. Обидві ці книжки з'явилися друком у Полтаві на початку 1942 р. тиражем по 50 000 примірників кожна. 12-го травня 1942 р. митрополит Феофіл Булдовський висвятив Демида Бурка в Св.-Покровському соборі в Харкові на священика, з призначенням на настоятеля Св.-Миколаївської церкви в Полтаві. Крім праці в парафії, о. Д. Бурко надалі працював в Єпархіяльному Управлінні, писав статті з церковного і культурно-національного життя України, що друкувалися в газеті "Голос Полтавщини" (почала входити в жовтні 1941 р. двічі на тиждень). Виконував о. Демид і інші праці. У своїй брошури Галина Іванівна В'юн (з роду — Гришко) про подружжя Бурко згадує:

"Це були о. Олексій Потулицький і о. Демид Бурко, а зокрема ж їхні дружини Зінаїда Потульницька й Антоніна Кушнір-Бурко,... що так само, як і я, самі зголосилися для праці в ділянці допомоги потребуючим... Після деякої підготовтоної праці на початку листопада 1941 р... формально започатковано організацію допомогового товариства під назвою "Товариство Українського Червоного Хреста Полтавщини"... Управу товариства обрано з трьох осіб. Ними й були три жінки: З. Потульницька, А. Кушнір-Бурко і я... Наше товариство працювало в постійному тісному зв'язку та під моральною опікою нашої церкви в Полтаві. Отці О. Потульницький та Д. Бурко були співворцями і співпрацівниками нашого товариства... Зокрема ми допомагали в улаштуванні перебування і нав'язанні контактів з місцевим населенням тим діячам підпілля ОУН з західних українських земель, що працювали тоді в Полтаві й на Полтавщині... В цьому відношенні зокрема велике ризико брали на себе п-во Антоніна й о. Демид Бурко, Олександра Потапенко та інші, в тому числі й наша родина та родина Потульницьких". ("Під знаком Червоного Хреста в Полтаві", Новий Ульм, 1973 р., стор. 12, 32-33.)

30-го серпня 1943 р., коли наблизилися московсько-комуністичні армії, о. Демид і паніматка Антоніна Федорівна Бурко разом з іншими українцями залишили Полтаву. На еміграції о. Демид продовжує свою священичу працю і письменницьку діяльність. У 1946 р. появляється його брошура "Головні засади УАПЦ". Отець Д. Бурко був настоятелем парафії УАПЦ в Інгольштадті, Новому Ульму, а від 1957 р. — на Штутгартщині, обслуговуючи також парафії в Карлсруе та в будинку для старших віком в Дорнштадті біля Ульму. Від грудня 1956 р. о. прот. Д. Бурко був членом Вищого Церковного Управління УАПЦ, а в 1969 р. був заступником голови того Управління. На соборі УАПЦ в Парижі 1973 р.

о. Демида обрано в члени Ради Митрополії УАПЦ і був призначений у заступники голови її, займаючи це становище до собору УАПЦ в Лондоні 1978 р.

Заходами о. протопресв. Д. Бурка Вище Церковне Управління УАПЦ видало в 1971 р. В. Потієнка історичну записку "Відновлення ієрархії УАПЦ". Переднє слово до цієї записки написав о. протопресв. Д. Бурко, в якому підкреслює: "Значення цієї записки епохальне. Воно далеко більше, ніж про те говорить її заголовок. Написав цю записку протодиякон Митрополита Василя Липківського Василь Потієнко, — один із найбільших сподвижників Митрополита, його секретар, а пізніше — Голова Всеукраїнської Правосланої Церковної Ради в 1924-1926 рр."

Також о. протопресв. Д. Бурко підготовив до видання текст посмертного твору проф. Івана Власовського "Православно-християнське моральне богословіє". Цей твір з'явився в 1973 р. і до нього переднє слово написав о. Демид, наголошуючи, що "твір »Православно-християнське моральне богословіє« вповні вилічав багородний намір його автора". В 1974 р. з'явилася, присвячена проф. І. Власовському, пропам'ятна книга, в якій поміщено і рецензію о. протопресв. Д. Бурка на "Православно-християнське моральне богословіє". В рецензії о. Демид Бурко каже: "Книга Власовського дуже корисна не тільки для духовенства Української Православної Церкви, а й для мирян. На всіх нас разом, як на православних християн, лежать моральні обов'язки, які ми всякденno повинні усвідомлювати й пільно виконувати їх... Пам'ятаймо про це й дбаймо, щоб молодші покоління наших українських православних громадян, на чужині сущих, не зійшли на той нехристиянський шлях. Дбаймо про їхню мораль, про їхній християнський світогляд. Про це Власовський, ідучи слідом за великим нашим педагогом Костянтином Ушинським, пише, що у виробленні світогляду української молоді, світогляду, якому багато дають корисного наукові знання, — головне значення повинна мати релігія..."

Багато сил і енергії та коштів вклад о. Демид Бурко, щоб до нарисів українського народного мистецтва з'явилася в 1962 році праця Константина Мощенка "Український будинок Григорія Галагана".

Отець протопресв. Демид Бурко останніми днями переносить великий удар долі, — 20-го липня 1984 р. відійшла у Вічність його вірна супутниця і велика помічниця дружина паніматка Антоніна Федорівна. Та помимо нашого глибокого співчуття бажаємо о. Демидові сил видати вже приготовану до друкування книгою його велику працю "Трагедія УАПЦеркви".

НЕ ЗАБУДЬТЕ
ВІДНОВИТИ
ПЕРЕДПЛАТУ
СВОЄЧАСНО!

Лео ГЕЙМАН

ЗАБУТА ЕПОЛЕЯ ГРАФА ШЕПТИЦЬКОГО

В ОЦІНЦІ РАБИНА — "ВІН СПРАВЖНІЙ
СВЯТИЙ"

В листопаді ц. р. минає 40 років з дня смерті великого митрополита-провідника Української Католицької Церкви графа Андрія Шептицького. Згадуючи цю сумну річину друкуємо скорочено статтю-спогад з журналу "Джуїш дайджест" за січень 1963 р. Наша сконденсована версія перекладена з журналу "Бікон" за вересень-жовтень 1982 р. — Ред.

Полковник Давид Кагана, головний рабин ізраїльських повітряних військ отримав з Ватикану листа латинською мовою. Листа підписав кардинал Римо-Католицької Церкви, голова постійної комісії для дослідження справ бютіфікації й достаточної рекомендації, кого слід визнати святым. В листі просили інформації про покійного графа Андрія Шептицького, митрополита Української Католицької Церкви.

Для мільйонів українців граф (Шептицький) є справжнім християнським святым, але Москва пробує всячими способами перешкодити його бютіфікації. Тому, що українці шанують його як свого найбільшого націоналістичного лідера, Москва пробує довести, що він був не свяtcем, а пронацистським колаборантом і воєнним злочинцем. При допомозі книжок, фільмів та іншої пропаганди Москва намагається очорнити покійного митрополита й показати його як агента Гестапо.

Живим свідком, який особисто зізнав покійного графа й може заперечити радянські звинувачення є рабин Кагана. Я зустрів сувороого рабина-полковника, якого вважають у всій ізраїльській армії "воюючим рабином", в зализобетоновому будинку, в якому міститься загальна головна квартира ізраїльських повітряних сил.

РАБИН ПОЛКОВНИК СВІДЧИТЬ

Коли я згадав ім'я графа Андрія Шептицького, духовний капелян видимо зворушився. На хвилину годинник історії повернувся назад, з липня 1962 року в Ізраїль, на липень 1942 року в українському місті Львові. Поклавши свою праву руку на Святу Книгу, полковник Кагана сказав: "Я готовий присягнути на Біблію, що граф Шептицький був одним з найбільших гуманістів в історії людства, і з певністю найкращий приятель, якого евреї будь-коли мали. Я це кажу не тільки тому, що він врятував мою дружину, мою дитину й мене, але тому, що завдяки ньому врятовував сотні інших евреїв від певної смерті.

Митрополит УКЦеркви бл. п. граф.
Андрій Шептицький

Коли я зустрівся з ним, він був понад 80, паралізований і близький смерті, але духом незламний. Йому вже не треба було шукати "ресурстельності" чи політичних впливів. І він знов, що коли нацисти знаходили єреїв, захованих у церкві чи в монастирі, вони розстрілювали всіх священиків і монахів, а будинки зрівнювали з землею або перетворювали їх на бараки. І якщо митрополит рискував своїми священиками та церквами, то ним керувало справжнє християнство, любов до наших єрейських людей і почуття національної відповідальності. Він розумів, що вороги українського народу перекидатимуть вину за акції юрби погромників і міліціонерів на всю українську націю. Тому він проголосив, що святим обов'язком кожного національно свідомого українського священика є врятувати стільки єреїв, скільки лише можливо."

Зупинившись, щоб лише витерти слізози зворушення із своїх сталево-сірих очей, капелян Кагана згадав, що перед Другою світовою війною Львів був частиною Польської Річ Посполітої: "Я був єрейським військовим капеляном львівського гарнізону, рабином синагоги на улиці Сикстуській і вчителем єрейської теології у середніх школах. Одним з кращих моїх приятелів був д-р Гавріїл Костельник, український священик, що займав такі ж пости з рамени Української Католицької Церкви.

Після німецької інвазії нацисти пробували знищити 200,000 львівських єреїв та тих що з околиць при допомозі вуличних погромників та мобілізованої на місці міліції. Висилка до робочих лагерів, вуличні масакри та масові екзекуції відбувалися щораз частіше."

ЗВЕРНЕННЯ ДО МИТРОПОЛИТА

"Безборонні проти хвилі насильства і знищення, ми шукали можливостей збереження Тори, документів синагоги та різних святих книг. Єдине безпечне місце було в криптах католицьких монастирів і церков. Разом з рабином Гамайдесом, відомим лідером польських єреїв, ми відвідали д-ра Костельника й попросили його властувати нам зустріч з митрополитом Шептицьким. Ми вже були загнані до гетто, змушені носити жовті відзнаки й нам було заборонено під карою смерті виходити до міста. Рабин Гамайдес не міг вдавати християнину, але я поголив свою бороду, зірвав свої жовті відзнаки і щасливо проправся вночі на побачення з митрополитом у його палаці на горі Св. Юра.

Його привезли на візку в його старомодну канцелярію з високими стінами. Він узяв мою руку в своїй дивлячись на мене співчутливо, сказав з прихильністю в голосі: "Я бачу, біда привела тебе до мене, мій сину. Сідай, будь ласка, й розкажи мені про неї."

Коли я описав страждання моїх людей, він розчулівся й заплакав: "Я все про це знаю, — відповів тихо, — і я розіслав декілька листів до всіх священиків, з наказом прочитати їх вірним у всіх церквах. Я перестеріг свій народ, що кожний, хто помагає нацистам переслідувати і вбивати єреїв буде на віки проклятий.

Але мені прикро казати, що я не можу зробити багато більше крім протестів. Я вислав також кілька протестів до всіх німецьких функціонарів в окупантській адміністрації і до самого Гімлера проти вживання українських частин в антиєреїських акціях. Ці молоді українці добровільно зголосилися воювати проти комуністів, але замість послати їх на фронт, нацисти змушують їх брати участь у масакрах безборонних єреїв. У відповідь я отримав образливу пересторогу не вмішуватись у не свої справи і що мене розстріляли б за оборону єреїв, якщо б не мій похилий вік. Сину мій, я можу тільки молитись за тебе й твій народ та сподіватись, що молитва допоможе. Скажи, як я можу допомогти крім молитви, і я зроблю все, що в моїх силах..."

Я попросив митрополита врятувати Тори із синагог та дітей, чиїх батьків нацисти вбили і їх мають знищити в найближчій німецькій облаві. Митрополит покликав свого брата Клиmenta, наставника українських католицьких монастирів, та ігуменю Йосипу, голову конвентів. Обидвосі бисловили готовість допомагати. Але поскільки нацисти перевіряли християнські сирітські domi та наказували, щоб усі хлопці голі перед ними парадували, мене просили вибрati для першої групи рятованих передусім єрейських дівчат."

ВРЯТОВАНІ ДІТИ

"Перша рятівна операція відбулась вночі 14 серпня 1942 року, коли єрейських дітей, включно з синами рабина Гамайдеса і Левіна та з моєю рідною дочкою, було викрадено з гетто до

манастирів і конвентів, де їх заховано в криптах і забезпечено фальшивими метриками з українськими іменами. Пізніше всіх їх розвезено по закладах і католицьких манастирях у Львові та в околицях. І всі вони пережили нацистську окупацію та війну, бо священики, черниці і ченці рискували своїм життям, граючи смертельну гру як перехитрити нацистських шпигунів.

Сховавши безпечно мою дочку, ігуменя Йосипа запропонувала мені привести до манастиря мою дружину. Завдяки ігумені й священикові, якого ім'я я ніколи не вінав, моя дружина, перебрана на українську черницю, могла вільно ходити по місті. Вона спала в келії ігумені, ходила до церкви і так два роки її не викрили і не схопили.

Коли нацисти ліквідували львівське гетто, мене кинули до концентраційного табору на вулиці Янівській. Кожного дня нацисти вбивали тисячі людей, а інших нищив голод, побиття, хвороби. Під час цих жахливих тижнів я втратив усяку віру в людяність і втратив би віру в Бога, якщо б мені не були за приклад митрополит Шептицький його брат Климент, ігуменя Йосипа і сотні безіменних українських ченців, священиків та черниць.

Передумуючи можливості втечі ще заки нацисти мене знищать, я вирішив використати несподівану зливу, яка затопила каналізацію і перетворила весь лагер у баюру... Здавалося пройшла вічність поки я, рапочуючи в болоті на животі, пробрався до перших занедбаних дерев'яних будинків на передмісті Львова. Звідтіля я вже побіг у напрямі митрополичого палацу на Святоюрській горі.

Коли заспаний чернець вкінці відкрив мале заховане віконце у відповідь на мое настирливе стукання в браму, він глянув на мене — обдерто-го, брудного, смердючого і закривавленого від подряпин та ран, — перехрестився і закрив віконце. Я стукав знову, але безуспішно. Щойно коли я почув звук кованих чобіт нацистської патрулі, брама раптом відкрилась і інший чернець потягнув мене всередину. "Брат Микола майже зімлів як тебе побачив" — промовив чернець. "Він був певний, що це дух-з'яві".

Я мусів виглядати огидно, коли ступав за ченцем на приватне помешкання митрополита. Але владика Української Католицької Церкви обійняв мене, поцілував, а потім доручив секретареві повести мене до гарячого купелю, спалити мої лахміття й дати мені чернечу одежду. Не зважаючи на пізню годину, митрополит усе ще чекав на мене коли я вийшов з купелю. Він знов заплакав і попросив мене розказувати йому все про мое життя в нацистському лагері. Дві години я говорив, а на світанку митрополит попросив мене помолитися з ним. Я допоміг йому встати з візка й підтримував його навколошках перед розп'яттям. Він молився по-своєму, а я по-своєму.

Я переховувався в приватній біблотеці графа Шептицького. Туди мені приносили їжу. Тільки вночі я виходив на прохід в обведений муром го-

род. На весні 1943 року митрополита кожного вечора привозили на візочку до городу. Він відправляв свого провідника і я цілу годину возив його по доріжках, серед квітів городу. Ми розмовляли про політику, філософію, психологію. Зайве казати, що митрополит ніколи не пробував навертати мене на свою віру.

Якщо я кажу вам, що Андрій Шептицький був святцем, я не перебільшу. Я професійний офіцер, за мною 20 років військової служби — п'ять років у польській армії і 15 у збройних силах Ізраїля. Я рabin-ортодокс і доктор філософії та теології. Я знаю людську природу й знаю, що прикмети святих дуже рідкісні, майже неіснуючі. Але Шептицький посидав усі ці прикмети.

Поруч митрополитового брата Клиmenta, ігумені Йосипа та сотень українських священиків, які рискували своїм життям рятуючи євреїв, був ще отець Марко, сільський священик, що врятував понад 40 єврейських дітей від нацистських куль. Пізніше я мав нагоду допомогти йому у втечі до Сполучених Штатів де він тепер живе.

Після Другої світової війни й придушення проросійського повстання УПА, советська влада арештувала, заслала або знищила майже всіх українських священиків. Наукові досягнення союзів більш ніж нівелюються їхнім обманом, не пошануванням людської гідності і геноцидом в ім'я комунізму. Ось чому я вважав за свій обов'язок не мовчати й сказати парвду про графа Андрія Шептицького — єдиного святого, якого я визнаю..."

Як полковник Кагана проводив мене до воріт головної квартири, суперсонічні ізраїльські джетові винищувачі прорізали синяву неба. Рабин Кагана підніс руку й сказав: "Бачите цю бойову формациєю? Чотирьох пілотів у цьому ескадроні — це діти, що їх урятував митрополит Шептицький.

Не чекайте нагадувань! Жертвуйте на

ФУНДАЦІЮ ІМ. І. П. БАГРЯНОГО

Ця Фундація присвячена публікаціям та поширенню творів письменників доби Багряного і творів сучасних українських письменників-дисидентів. Своєю діяльністю Фундація збагачує й поширює українську культуру в світі.

ТОМУ ФУНДАЦІЯ ІМ. І. П. БАГРЯНОГО ПОТРЕБУЄ І СПОДІВАСТЬСЯ ВАШОЇ ДОПОМОГИ!

Ваші пожертви звільнені від американських урядових податків. Адреса Фундації:

BAHRIANYJ FOUNDATION, INC.
420 Woodhaven Place
Philadelphia, PA 19116 USA

ПОВСТАННЯ НА ПАНЦЕРНИКУ “ПОТЬОМКІН”

(Продовження з попередніх чисел (5)

Рано-вранці другого дня я прокинувся з пріємною думкою про те, що сталося вчора. Я постановив собі вести хроніку цих знаменних подій і тількищо хотів підвістися, щоб коротко записати всі події до сьогоднішнього дня, як до мене в каюту ввійшов один із членів Комісії, Димченко. По його стурбованому обличчю можна було згадатися, що він прийшов з важними вістями.

— Що скінчилось? — запитав я у нього.

— З “Георгія Побідоносця” щойно прибуло кілька чоловік їхньої Комісії, — почав він, сідаючи до мене на ліжко, — і принесли сумну звістку, що там постала незгода.

— Яка незгода? — здивувався я.

— Більшість команди на чолі з комендантом та іншими кондукторами намагається зараз же йти до Севастополя і розпочати переговори з начальством, а “Потьомкін” лишити діяти так, як він схоче. Комісія і з нею свідома частина команди не має сили опиратися такому рішенню.

— Се вплив лукавих кондукторів! — завважив я.

— А певно.

— Треба зараз же їхати туди! З цими словами я швидко одягнувся і з Димченком вийшов на поміст. Поки подали до трапа паровий катер, я підійшов до кількох членів Комісії, які стояли з матросами, що прибули з “Георгія Побідоносця”. Тут були Матюшенко і Кирило. Ми нашивидку стали радитися про те, що розпочати. Усім було ясно, що причиною такої незгоди були найперше кондуктори. Це люди, які виявляють яскравий зразок деморалізації нашого сучасного військового виховання і загально політичного режиму Росії. Залишаючись на надтерміновій службі і всякими правдами та неправдами вислужуючись перед начальством, вони досягають цього, з їх погляду почесного, становища і таким чином роблять тут таку кар’єру, якої не могли б зробити ні в якій іншій сфері. Таке становище не тільки добре забезпечує їх з матеріального боку, а й дає їм значну владу над матросами і, звичайно, робить із них гарячих прихильників уряду і сучасного ладу. А звичка завжди прислужуватися начальству виробляє з них страшенно несимпатичний тип донощиків. Тепер тільки огляділись ми, яку непрощену ломилку зробили вчора, не умовивши команду “Георгія Побідоносця” звести з панцерника вкупі з офіцерами теж і кондукторів, або хоч бодай їх заарештувати, як то було зроблено у нас, і давати їм свободу лише коли вони захочуть виконувати свої

спеціальні обов’язки. Але нічого було робити. Треба хоч тепер направляти цю помилку! Я радиив негайно заарештувати на “Георгію Побідоносця” всіх кондукторів, але товариші, що приїхали звідти, казали, що за теперішніх обставин і настрою команди це може привести до якихось неприємних подій і що краще спершу попробувати вплинути на команду словом.

Цю заувагу всі признали цілком розсудливою і рішили послухатися поради товаришів із “Георгія Побідоносця”. Зараз — же Кирило, кілька чоловік із нашої Комісії, лікар і я — сіли у катер і попрямували туди. Коли ми під’їздили до “Георгія Побідоносця”, там на передній частині помосту була у зборі майже вся команда. Катер підійшов до трапа, і ми стали виходити. Вахтенний унтер-офіцер скомандував на помості “Струнко!”. На самому помості нас зустрів комендант і, не рушаючись із місця, наче не хотячи нас пустити, твердим голосом заявив:

— Наша команда не хоче залишатися з “Потьомкіном” і рішила негайно йти до Севастополя.

— В такім разі ви вже дозвольте нам звернутися з цього приводу безпосередньо до команди, сказав я, відсторонюючи його рукою з дороги.

Він із злісним виразом обличчя відступився, і ми ввійшли на поміст. Юрба заворушилася, і всі погляди звернулися на нас. Я ступив на купу колод, що лежали тут, і звернувся до команди:

— Панове товариши! — почав я, силкуючись перемогти все ще незатишений гомін юрби.

Почулися голоси:

— Замовічті! Пан інженер-механік з “Потьомкіна” хоче говорити!... Не ходіть, стійте на місці...

— Та що там слухати? — гукали кілька чоловік із гурту, що містився довкола коменданта. Ідем до Севастополя і край!...

Однака швидко ї вони мусіли покоритися вимозі більшості і замовкли.

— Панове товариши! — говорив я знову. — Між тими днями, що ми, потьомкінці, пережили від самого повстання, вчорашній день був надто значний: учора “Потьомкін” добув другого союзника “Георгія Побідоносця”. Ви, панове товариши самі не захотіли вчора йти за ескадрою, що тікала від “Потьомкіна”. Ви самі проходили нас прислати до вас депутатію, щоб безпосередньо від потьомкінців дізнатися, що привело до повстання на панцернику і, дізнавшися про правду, ви самі одностайно постановою видалили від себе офіцерів і тим самим віддалися разом із панцерником, збудованим народною працею, на служення великому ділу визволення народу. І ми святкували учора ваше приєднання, як добрій знак того, що недалеко вже той час, коли матроси і солдати, зрозумівши свій кровний зв’язок із працюючим людом, усі як один чоловік готові будуть стати разом з ним на оборону людських прав. Ми з повного серця вітали вчора ваше одностайне рішення іти з нами плече-в-плече на боротьбу з спільним ворогом!... Але ось ледве минула одна коротка ніч, і ви вже вагаетесь. Між вами чути голоси вимоги йти до Се-

вастополя на переговори з начальством. Але крім вашої здачі з панцерником не можна уявити собі іншого кінця тих переговорів із начальством, якого ви тільки вчора встигли збутися, і яке є лише сліпою збрісю в руках нашого ворога, царського уряду. Так невже ж ви вчора приєдналися до нас тільки для того, щоб уже сьогодні стати зрадниками великої справі визволення народу? Невже ж ваша вчоращня рішучість уступилася перед ганебною легкодухістю? Який же злій дух надхнув зневіру у ваші душі? Що заморочило вас? Чи наші панцерники не дужі? Чи наше діло не праве? Ні, панове товариши! Наши панцерники нездоланні з того часу, як вони перейшли на бік повсталого народу, бож у його ворога немає більше такої сили, яку він міг би поставити проти нашої сили. У цьому ви могли переконатися вчора, коли майже вся Чорноморська ескадра тікала від "Потьомкіна", не маючи змоги заволодіти ним. Наше діло, панове товариши, праве, бо за нього стоять усі народи, бо разом із ними ми йдемо на боротьбу за визволення від віковічного ярма, щоб завдати останнього удара першому і найлютішому ворогові всіх народів — царському урядові, тому самому урядові, який, розпочавши безглузду, руйнуючу війну, з жорстокою упертістю тягне її ось уже другий рік, не дивлячись на стогін знесиленої цим новим лихом народу; тому самому урядові, який 9 січня на покірне прохання петербурзьких робітників полегшивши тяжку долю робочого люду, звернене до нього, відповів градом куль; який і тепер розстрілює скрізь безборонний народ, коли він підносить голос за свої права; який заганяє у тюрми і веде на шибениці найкращих захисників народних прав і інтересів; від якого немає більше життя у російській державі жодному народові! Так отже, панове товариши, і сила і правда тепер за нами! Так будьмо ж міцні духом і разом з нашими грізними панцерниками поспішімо на допомогу народові, готовому вже піднятися на рішучу боротьбу з огидним ворогом! Хай живе наступаюча революція! Хай живе справжнє народне правління! Хай живе свобода і справедливість!

Одностайні багатоголосні "Гурра" грянуло у відповідь на мою промову. Все, знов зарухалось, захвилювалося.

— Не підемо до Севастополя! Не покинемо "Потьомкіна"! — неслоя із усіх боків.

Командант і його прибічники стояли немов прибиті. А ось зі мною поруч з'явився лікар Голленко. Він став знаками показувати, що хоче говорити, і юрба поволі стихла. Я зійшов з імпровізованої трибуни. Лікар почав. З початку говорив, що він теж син селянина, походить із народу, потім запевняв матросів, що він їх любить і бажає їм добра, а потім, на мій жах, почав захваливати пропозицію йти до Севастополя і розпочати переговори з начальством. Я підійшов до нього і спробував було стиха з'ясувати йому, що з його боку нетактовно говорити про похід до Севастополя після постанови з того приводу нашої Комісії і по тому, що тільки сказав про

те я. Але він не переставав вести своє, уже казав про те, що і потьомкінці пристануть на те. і обидва панцерники цього ж дня підуть до Севастополя. Командант і вся його банда насторожилися.

Бачачи, що лікар може збаламутити команду, я рішив перервати його промову і голосно заявив, що таке поважне питання можуть вирішувати лише спільно обидві Комісії і команди обох панцерників, і що тим то зараз, коли ще річ поки що йде лише про одностайність між матросами "Георгія Побідоносця" і "Потьомкіна", обговорювати цю справу передчасно і не до речі.

— Ви мені не даете говорити! — роздратовано сказав до мене лікар і відійшов.

Та все ж таки промова лікаря зробила свій вплив на команду. Знов з'явилася непевність і вагання. З того боку, де стояв командант, знов почулося:

Що там балакати? Йдемо до Севастополя, та й край! Коли "Потьомкін" не піде з нами, нехай зостанеться тут сам!

Потрохи юрба заспокоїлася, і коли я хотів було знов звернутися до команди, до мене підходить один матрос та й заявляє, що між командою ходить чутка, ніби я зовсім не інженер-механік "Потьомкіна", а переодягнений невідомий чоловік, що прийшов на "Потьомкін" з Одеси. Я здогадався, хто і з якою метою ширить таку байку і вирішив зараз таки покласти тому кінець.

— Панове товариши, — звернувся я до матросів, — мені оце сказано, що між вами з'явилася зневір'я в те, що я справді бувший офіцер і інженер-механік із "Потьомкіна". Я думаю, що між вами знайдуться такі, що знали мене раніше, коли я ще ту кампанію плавав на панцернику "Екатерина II" і часто бував на вашому панцернику, який тоді був флагманським судном. Тому прохаю тих із вас, що знали мене, вийти наперед.

Зраз же кілька чоловік з словами: "Я зінав" вийшли перед юрбу.

— Засвідчіть, будьте ласкаві, перед вашими товаришами, що я справді бувший поручник інженер-механік флоту Коваленко, — звернувся я до них. Але команда, не очікуючи їхнього свідоцтва, гукала:

— Та ми віримо й так! Тут багато вас знають. Це чиєсь нашепти.

Інцидент таким чином закінчився і я знову звернувся до команди. Тепер я не хотів розпочинати про похід до Севастополя, а став знов лише закликати до згоди і одностайністі та умовляти не починати нічого і не приймати ніяких рішень без спільної наради з потьомкінцями. Потім я сказав, що ми добре обміркуємо все і усією Комісією прийдемо знов до них, щоб уже остаточно вирішити, що почати.

Коли я закінчив свою промову закликом до згоди і до боротьби за свободу, в відповідь прогриміло одностайні "Гурра!", знов почулися скрізь голоси за те, щоб поступати згідно з "Потьомкіном". Трохи заспокоєні ми вернулися на "Потьомкін" остаточно вирішувати справу з "Георгієм Побідоносцем". По дорозі я висловив думку, що тепер буде найзручніше заарештувати

кондукторів. І з цим слід поспішити. Всі товариші згодилися зі мною.

Коли ми прибули на "Потьомкін", увага всіх була звернена на торговельний пароплав, що був, як видно, новантажений вугіллям. Він увіходив на рейд. Назустріч йому послали торпедовець із кількома вірними матросами, яким було доручено оглянути чи немає там чогось підозрілого і, подруге, запропонувати капітанові продати нам вугілля. Коли б же він не згодився на те добрівільно, привести пароплав силою. Торпедовець пішов і по кількох хвилинах пароплав був уже біля нашого панцерника. Команда взялася до перевантаження з нього вугілля. А Комісія зібралася в адміральському помешканні.

Нічого і казати, що пропозиція йти до Севастополя була призначана всіма одностайно за нісенітнією і відкинена. Коли ми вже хотіли перейти до дальших питань до нас увійшло кілька чоловік, що приїхали з "Георгія Побідоносця". Вони заявили, що їх команда вирішила поступати згідно з потьомкінцями і просить послати когось на "Георгій Побідоносець", щоб таким чином ще тісніше з'єднати обидві команди. При чим їй надто хотілося би бачити лікаря Голенка. Бажання команди "Георгія Побідоносця" мати серед себе когось із потьомкінців здавалося нам цілком натуральним. Та лікар ми не могли лічити підходящим для тієї мети. Не підозрюючи за ним ніяких лукавих думок і приписуючи його поведінку там лише його несвідомості та неясному розумінню спільніх нам усім завдань, ми не вважали за можливе не задовольнити бажання команди союзного панцерника, тим більше, що й сам лікар дуже радо згодився на те. Крім того, ми були певні, що знов підтверджене на цьому засіданні рішення нізащо не йти у Севастополь для переговорів з начальством, вплинуло на нього. Та все таки дехто з нас стояв на тому, щоб на всякий випадок разом із лікарем пішли туди ще кілька чоловік із свідомих товаришів. Усі воювали разом із матросами, що їх прислано з "Георгія Побідоносця", зараз же від'їхали туди. Під час їх від'їзу ми прохали ще раз нагадати там команді наше прохання нічого не починати без спільної з нами ради.

Вирядивши їх, ми взялися до обговорювання питання, як заарештувати кондукторів на "Георгії Побідоносці", щоб не збаламутити команду, що так легко вагалася. Раптом вбігає до нас матрос і в великім затурбуванні об'явив, що "Георгій Побідоносець" знімається з якоря. Ми вибігли на поміст, де вже купками товпилися матроси. На "Георгії Побідоносці" справді підіймали якір. У нас дали сигнал: "Георгію Побідоносцю" не зніматися з якоря! Але якор уже піднято, і наш лукавий союзник повним ходом рушив у море. У нас знов піднято сигнал: "Георгію Побідоносцю" повернутися і стати на якір на попередньому місці! Він ішов далі. Тоді було велено пароплаву з вугіллям відійти від борту панцерника, а сурмачам та барабанщикам — ударити бойову тривогу.

(Далі буде)

Ярослав ШТЕНДЕРА

ЧОРТКІВСЬКА ОФЕНЗИВА У. Г. А.

(Закінчення з попереднього числа)

В день зміни в Начальній Команді розпочав наступ і III-їй корпус, що творив ліве крило У.-Г.А. Його частини зайняли Язловець 10 червня і, направивши міст через р. Стригу, продовжували свій наступ на Коропець і Монастирськ. В цей час II-ий корпус підступив під Бучач і 11 червня "зручним маневром 1-го (Станиславського) куреня III бригади від півночі здобув Бучач...²¹ Заскочені несподіваним ударом, поляки в паніці залишили Бучач і також "всю свою артилерію, скоро стріли та табори."²²)

Хоч бій з Бучач закінчився успішно, на терені I-го корпусу витворилося положення, що могло зневіралізувати досягнення українського війська. В той час як частини корпусу підходили до Теребовлі, поляки заповзялися не тільки їх зупинити, але й перейти в протинаступ. Для цієї мети ворог вирішив використати дивізію полк. Сікорського, що начисляла 5,000 рушниць і шабель та інші надіслані частини. Але команда II-го корпусу завчасу вислава допомогу і тим зруйнувала пляни поляків. Ворожі відділи, що мали вдарити на ліве крило I-го корпусу, розбили частини 3-ої бригади коло Драхова. Від Драхова бригада подалася до Струсева і тим маневром почала оточення Теребовлі.

В центрі із сходу протягом двох днів точилися завзяті бої між противником і частинами 5-ої і 10-ої бригад. Тільки за допомогою 6-ої Равської бригади, що прибула на підкріплення, та рукошацького бою вдалося українським частинам проломити оборонну лінію противника. Про сильний опір противника свідчать втрати 6-ої бригади — коло 160 вбитих і понад 200 ранених.²³) З півдня, 1-ша і 4-та бригади знищили опір противника і примусили оточених недобитків, залишили Теребовлю 12-го червня. На правому крилі I-го корпусу, 9-та бригада поступово відкидає противника і 12 червня займає Гримайлів. В цей же день, на лівому крилі У.Г.А., частини II-го корпусу боїми досягнули Коропець.

Не зважаючи на сили ворога, хоч би згадати війська під командою ген. Александровича, що складалися з трьох полків піхоти, двох полків артилерії і чотирьох сотень кінноти, частини 11-ої Стрийської бригади зайняли Монастирськ, а 14 червня — 2-га Коломийська бригада увійшла до Підгайців.²⁴)

Поважних труднощів зазнали частини III-го корпусу біля Нижнєва. Тут противник утворив і закріпив чотирикілометровий мостовий причілок, а для його оборони виставив частини познанських полків в силі трьох курінів. Після тридцятих боїв та за допомогою панцирного поїзду противника було відкинуто за Дністер. Спробу ворога прорватися через лінію українських частин і заатакувати з тилу наступаючих на причі-

лок зліквідували частини 11-ої бригади. Також було відбито спроби ворога проломити лінію У.Г.А. коло Підгайців, на терені 2-ої бригади III-го корпусу. В цій операції от. Тінкель, командир 2-ої бригади, особисто повів курінь у противаступ, не зважаючи на рану, через яку він мав від'їхати до лікарні. Розбиті польські частини, що складалися з 10-го полку піхоти і панцирного поїзду, в паніці відступили в напрямку Бережан.²⁵⁾ Таким чином відділи III-го корпусу опинилися на західному березі Золотої Липи і продовжували свій наступ на захід.

Для кращої координації фронтових дій ще 13 червня Начальна Команда утворила Групу полк. Тарнавського, зложену з I-го та III-го корпусів. В той час II-ий корпус наступав між Серетом і Стрипою, а I-ий підходив під Тернопіль. Щоб стимати дальший похід У.Г.А., ворог почав перекидати підкріплення на терен, де діяла група полк. Тарнавського. Наслідком цього зав'язалося завзяті бої в околиці Купчинців і Ходачкова між частинами 1-ої бригади і відділами 3-ої легіонерської дивізії ген. Бербецького, що складалася з одного полку піхоти, двох сотень уланів і трьох батарей артилерії.²⁶⁾ Ворожий полк, що прямував до Купчинців на підкріплення, відкинула 3-тя бригада ще заки він досягнув визначені позиції. Розбиті частини ворога під Купчинцями-Ходачковом відступили на північ, відслоняючи українцям шлях на Бережани. 13 червня, 9-та бригада зайняла Скалат, а інші частини I-го корпусу підступили під Тернопіль. Як можна було сподіватися, тут противник зробив поважну спробу оборонитися, використовуючи кільканадцять курінів війська, окопи і вигідне сполучення з тилом. Після півтораденного бою, в котрім взяли участь частини чотирьох бригад, 15 червня українці вступили до міста "під колосальні овациї місцевого населення."²⁷⁾

Наступним стратегічним пунктом, який взяла У.Г.А. щойно після впертих боїв, було місто Бережани. Для українців вислід двобою за місто був критичним, бо від нього залежав дальший розвиток офензиви. Польське командування, затривожене успіхом У.Г.А., а особливо невдачами спинити її в боях коло Нижнева, Купчинців і Тернополя, вирішило заломити офензиву в околиці Бережан і тим самим спинити похід українців на Львів. Для того поляки стягнули військо з більшовицького фронту і на допомогу готовили свіжі дивізії. Місто обороняло біля 20 батальйонів піхоти, які могли використати окопи й укріплення з світової війни, і сполучення з тилом.

Поважні сили поляків діяли і на інших відтинках фронту. З I-им корпусом змагалися частини 5-ої Львівської дивізії ген. Енджеєвського, 4-ий, 5-ий і 38-ий полки піхоти, та недобитки дивізії ген. Сікорського — 12-ий, 13-ий, 40-ий і 24-ий піхотинські полки. На терені III-го корпусу ліяла 3-тя дивізія ген. Зелінського, 10-ий, 13-ий і 14-ий полки піхоти разом з 19-им полком кінноти і недобитками 4-ої дивізії — 18-ий, 10-ий і 37-ий полки піхоти. Щоптія на допомогу полякам надходили свіжі сили.²⁸⁾

Із стратегічних міркувань Начальна Команда

рішила оточити Бережани і в цей спосіб зліквідувати значну силу противника та захопити велику кількість військового майна, головно муніції. Упадок Бережан відкрив би нашій армії шлях до Львова, а похід на столицю Галичини мав замаскувати ціль офензиви — здобути через Стрий сполучення з Чехо-Словаччиною.²⁹⁾

Щоб здійснити намічений план, 1-шу бригаду було вислано до Жукова, на північ від Бережан. З південного-сходу підсувалися частини 12-ої і 3-ої бригад, а 7-ма і деякі частини 3-ої бригад до 19 червня відбивали випади ворога з міста і займили вигідніші позиції зі сходу для рішучого наступу. В той час фронтова лінія противника тягнулася через Підкамінь-Плугів коло Золочева-Поморяни-Бережани-р. Нараївка-Галич.³⁰⁾ Наступ на місто почався 19 червня відділами трьох корпусів. Хоч противник завзято боронився і переходив у портинаступ, українці майже оточили місто. Тільки затримка 6-ої бригади I-го корпусу та 11-ої бригади III-го корпусу, що мали відтяти останній шлях відступу Бережан — Рогатин, дозволила ворогові вирватися з оточення. Ранком 21 червня українське військо вступило до міста.

Під час подій під Бережанами праве крило У.Г.А. пробивалося на північ і північний захід, в напрямку Золочева і Бродів. Зборів здобуто 18 червня, Плугів, Лукавець і Підкамінь зайнято 21 червня. Наступного дня частини корпусу вступили до Золочева, а 24 червня 9-та бригада взяла Броди.³¹⁾ Ворог пробував проломити фронт з півночі в напрямку Золочева, але українські частини відбили противаступ і захопили Ожидів і Белзець. У їх руки попав також панцерний поїзд і два вагони набоїв. Це був найдальший прорив I-го корпусу під час червневої офензиви.

Зламавши опір противника коло Нижнева, частини III-го корпусу осягнули Гнилу Липу на півдні, а 24 червня дійшли до р. Свіржу під Букачівцями. Після дводенних боїв Коломийська бригада осягнула Гнилу Липу під Бурштином, 24 червня здобула Бурштин і ще того самого дня осягнула Свірж. Інша частина III-го корпусу, а саме 11-та Стрийська бригада, зайнявши Рогатин, зустріла впертий спротив противника вздовж залишичної лінії Рогатин — Ходорів. Перед селом Черче дійшло до рукопашного бою між сотнями Гуцульського куреня і 7-им легіонерським полком. За допомогою частин 3-ої бригади, ворога було розбито і частини бригади осягнули Свірж, найдальше висунутий на захід відтинок.³²⁾

Після боїв за Бережани, частини II-го корпусу продовжували свій наступ на захід. 22-23 червня 3-та і 7-ма бригади осягнули Гнилу Липу. Після завзятих боїв за Дунаїв опір противника заломила 1-ша бригада і українці зайняли село Виписки в околиці Перемишлян. Важкі бої зав'язалися за Поморяни і в околиці Гологір. Вздовж цілого фронту українські частини відчували посилену активність ворога.

Останню успішну акцію під час Чортківської офензиви перевела група пор. Макарушки. Ця група, що складалася з двох куренів піхоти і двох батарей артилерії, розпочала наступ 28

червня, саме в той день, що ворог розпочав свій протиаступ вздовж цілого фронту. Наступ групи розвивався успішно, зустрічаючи тільки слабий опір з боку противника. Однак захоплені валки припасів та санітарних возів, що нормаль но знаходяться в запіллю, занепокоїли командира групи. З височини завважено, що на східному березі Гнилої Липи розстрільні лави посувались на схід. Такий стан речей примусив групу відступити, прорватися через ворожі лінії і щойно за Золотою Ліпою злучитися із своїми частинами.³³⁾

Другий відступ У.Г.А. до Збруча, в даних обставинах, був неминучий. Ще перед офензивою армія відчувала брак воєнного матеріалу. Уряд хоч і робив заходи роздобути припаси, але без значних успіхів, бо країна була оточена ворогами і невтіральними державами. Військо могло користуватися тими запасами, що їх було вивезено під час першого відступу або тим матеріалом, що знаходився в складах в трикутнику між Дністровим і Збручем. Не завжди можна було вживати захоплені запаси бо поляки користувалися зброєю французької та німецької мануфактури, а зброя У.Г.А. була переважно австрійського або російського (гармати) виробу.

При цьому потрібно також пам'ятати фізичний стан війська. Під час офензиви "окремі частини нераз денно, серед спеки, робили 40-60 кілометрів маршу".³⁴⁾ Хоч до армії напливала велика кількість добровольців і Начальна Команда розпочала формування двох нових корпусів, головний тягар офензиви лежав на тих самих регулярних частинах. Втому серед війська було помічено вже в операціях під Бережанами.

В той час ворог перегрупував свої частини і, доповнивши фронт свіжими силами та припасами, міг розпочати наступ вздовж цілого фронту. З боями, але в порядку, У.Г.А. відступала на схід і 16-18 липня перешла Збруч.

²¹⁾ Історія Українського Війська, цитована праця, стор. 509.

²²⁾ Українська Галицька Армія, цитована праця, стор. 19.

²³⁾ Там же, ст. 21.

²⁴⁾ Історія Українського Війська, цитована праця, ст. 510. Цей відтинок також боронила дивізія ген. Зелінського. Л. Шанковський, цитована праця, ст. 120.

²⁵⁾ Українська Галицька Армія, цитована праця, стор. 23-24.

²⁶⁾ Історія Українського Війська, цитована праця, стор. 510.

²⁷⁾ Л. Шанковський, цитована праця, стор. 119.

²⁸⁾ Історія Українського Війська, цитована праця, стор. 512-513.

²⁹⁾ Д-р М. Лозинський, цитована праця, стор. 109.

³⁰⁾ Історія Українського Війська, цитована праця, стор. 512-513.

³¹⁾ Українська Галицька Армія, цитована праця, стор. 33.

³²⁾ Там же, стор. 32.

³³⁾ Там же, стор. 35-37.

³⁴⁾ Сидір Ярославин, цитована праця, стор. 42.

НА АКТУАЛЬНІ ТЕМИ

На статтю М. Дального про IV-ий Конгрес СКВУ ("Нові дні", червень 1984) редакція отримала багато відгуків від читачів з різних середовищ. Листи читачів висловлюють занепокоєння її тикову за дальшу долю нашої світової громадської репрезентації.

На нашу думку, СКВУ переможе свої потенційні труднощі, якщо буде притримуватись засад, висловлених у зверненні Союзу Українців Самостійників Канади, яке нижче друкуюмо. Це звернення було прочитане на пленумі Секретаріату СКВУ і повторене під час самого Конгресу, на жаль, у той час "в гарячці" йому не приділено належної уваги.

Редакція

ЗВЕРНЕННЯ СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ ДО СКВУ

Високоповажані Пані й Панове!

Союз Українців Самостійників Канади, готовуючись до Конгресу СКВУ, 1983 р. уважно переглянув ціль існування СКВУ як централі громадських організацій українців у вільному світі та ствердив, що з точки погляду Союзу сьогодні важливо є:

1. Не виносити на форум, розгляд та розсуд Конгресу СКВУ жодних конфліктів та непорозумінь між окремими політичними угрупованнями. Признаємося, — ті конфлікти бентежать нас — але в той сам час стверджуємо, що вони не були створені українською громадою у вільному світі. Союз Українців Самостійників стоїть на становищі, щоб — в ім'я збереження СКВУ як централі українських громадських організацій вільного світу — спори, конфлікти та ворожнечі, які зродилися серед політичних угруповань на Україні під час бурхливих днів 2-ої Світової війни були дискутовані та полагоджувані партнерами в тому конфлікті, а не громадськими організаціями українців у вільному світі, яких централіє СКВУ і цей Конгрес.

2. Союз Українців Самостійників, члени якого в більшості 3-те, а то й 4-те покоління канадських українців, — разом з іншими давнopoсталими громадськими організаціями канадських українців — тяжкою та повною посвят працею створив умовини в яких сьогодні українська громада на цій вільній землі може розвивати свої надбання. Наша праця базується на принципах САМОСТІЙНОСТИ — самостійності від чужих нам впливів та ідеології; САМОДІЯЛЬНОСТИ — себто діяльністі, базованій на духовій та матеріальній незалежності; — а найоголініше на САМОПОШАНІ. Закликаємо делегатів Конгресу виявити максимум пошани один до одного, не переводити дискусію в непродуктивну суперечку, не кидати каміння на стежку, якою прямує інша українська організація до цілі — до скріплення нашого організаційного життя у вільному світі на базі принципів СКВУ.

3. Для нас однокою загрозою залишається російський імперіалізм у своїй новій формі комуністичного ССР. Протиставитись йому зможемо тільки тоді, коли будемо зорганізовані, коли признаємо кожній нашій громадській клітині право мати свій голос на терені СКВУ та по краєвих центральних установах українського організованого життя. Не домінанцю одних над другими, але чесним змаганням думок, договореністю в принципових справах, пошаною до почувань противника в дискусії, але партнера в дії — тільки в такій атмосфері зможемо забезпечити успішне переведення цього Конгресу.

Шановні Делегати, від Вас залежить, чи люди, які несуть на своїх плечах тягар визвольних процесів на Україні — чи вони зможуть глядіти на нас — на СКВУ — як на тих, які є допомогою ім у їхній боротьбі за державні, культурні та людські права.

З пошаною,

Андрій Мельничук
Голова СУС

Ярослав Скрипник
Екзекутивний директор
Фіона Пелех, — секретарка

ІЗ ПОВІДОМЛЕННЯ УГПЦЕРКВИ В КАНАДІ

Від 29 серпня до 1 вересня 1984 року у Вінніпезі відбулася нарада Консисторії Української Греко-Православної Церкви в Канаді. В нараді взяли участь Єпископи та вибрані XVI Собором УГПЦеркви духовні і світські члени Консисторії. Нарада була успішна, було прийнято звіти, обговорено багато церковних справ та прийнято відповідні рішення.

Нарада Консисторії окрім застановилася над справою зовнішніх зв'язків УГПЦеркви та співпраці з українськими громадськими центральними надбудовами, а головно з Світовим Конгресом Вільних Українців...

Рішення наради Консисторії УГПЦеркви в справі співпраці з Світовим Конгресом Вільних Українців та в справі Гарвардського проекту відзначення 1000-ліття хрещення України є такі:

1. Нарада Консисторії підтверджує, що участь Української Греко-Православної Церкви в Канаді, як Митрополії об'єднаної Української Православної Церкви у вільному світі, в працях СКВУ є на засаді узгіднення у всіх справах, що відносяться до Українських Церков на суспільно-громадському форумі, про що Консисторія УГПЦеркви ствердила у своїх листах до Секретаріату СКВУ в 1973 і 1983 роках.

Нарада Консисторії, на основі поданих інформацій та докладного обговорення їх, з болем стверджує, що запропонованих резолюцій на прийняття IV Світовому Конгресі Вільних Українців, у церковних справах з представництвом УГПЦеркви на

тому конгресі, ані з її проводом не було узгіднено.

Тому нарада Консисторії УГПЦеркви уважає, щоб у привітальній резолюції IV СКВУ був висловлений привіт всім ієпархам українських церков, без згадування їх імен та вивищування одних над другими.

У резолюціях IV СКВУ в розділі про релігійні справи, нарада Консисторії УГПЦеркви пропонує Секретаріатові СКВУ в редакції резолюції викреслити закінчення у першій точці "і підтримує потребу українського екуменічного руху".

Цілком викреслити другу точку тих резолюцій з її підрозділами, в яких робиться звернення до папи Римо-Католицької Церкви. Ця точка відноситься до внутрішніх справ Української Католицької Церкви та суперечить засаді співпраці українських церков в СКВУ.

Нарада Консисторії ще раз звертається до Секретаріату СКВУ і його Президії з проханням у всіх цекових справах і потверджені проектів діяльності, що пов'язуються з участю українських церков, дотримуватись засади узгіднення, про що вже раніше домовились та що є забезпеченено статутом СКВУ.

2. Нарада Консисторії стверджує, що Гарвардський проект на відзначення 1000-ліття хрещення України приготовляється конфесійно односторонньо, без порозуміння з об'єднаною Українською Православною Церквою у вільному світі чи ін окремими митрополіями у різних країнах.

В недавно проголошенному плані реалізації Гарвардського проекту вже виявлено односторонність насвітлення історії християнства в Україні, а особливо в підготовці видання тритомової праці-довідника під назвою "Тисячоліття українського християнства". Це дає підставу думати, що з таким напрямком, характером і тенденціями пропагується оснування катедри в Гарвардському університеті для дослідів релігійної думки в Україні в імені всіх українців.

На поширеному засіданні Президії Секретаріату СКВУ, що відбулося в Нью-Йорку 7 і 8 квітня 1984 року, ініціатори Гарвардського проекту звернулися за патронатом. На засіданні Президії Секретаріату СКВУ члени в принципі на це погодились, якщо він буде прийнятий всіма українськими Церквами.

Українська Православна Церква трьох митрополій своєї згоди не дала, але, не зважаючи на це, окремий Комітет, що є покликаний для реалізації Гарвардського проекту, вже проголосив комунікат і звернення, в якому сказано, що діє також із благословення Української Православної Церкви.

Тому нарада Консисторії УГПЦеркви заявляє, що Українська Греко-Православна Церква в Канаді на Гарвардський проект відзначення 1000-ліття хрещення України у такому змісті, який дотепер є відомий, своєї згоди не давала і за його проголошення не відповідає, а також не підтримує ані морально, ані фінансово в його реалізації.

11 вересня 1984 року.

КОНСИСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

"НОВІ ДНІ", листопад 1984

НОВЕ ВИДАННЯ "ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДРУКАРСТВА"

Після того, як уперше була надрукована "Історія українського друкарства" проф. І. Огієнка, минуло 59 років. Це видання, що було одним з найгромітівніших досліджень історії нашого друкарства, давним-давно випродане і стало бібліографічною рідкістю. З тих міркувань В-во "Волинь" у Канаді перевидало цей твір другим виданням офсетдруком. Книжка має 418 сторінок, з гарною твердою обкладинкою з золотим тисненням. У своєму творі автор розглянув історію друкарства, починаючи від Йоганна Гутенберга, німецького винахідника, який поклав початок книгодрукуванню в Європі, тобто від 1452 року, аж до поширення друкарства по всій Європі, включно з Україною.

Пишучи про розвиток друкарства, автор подає зіставлення, в якому році з'явилось друкарство в кожній європейській країні, часто згадує й окремі більші міста окремих країн. З цього зіставлення бачимо, що серед слов'янських народів лише чехи випередили нас на 13 років, а решта своє друкарство розпочали після нас, тобто після 1491 року, коли у Krakovі в друкарні німця Швайпольта Фіоля, який знав українську мову й мав друкарів-українців, вийшла кирилицею книжка "Октоїх". Це був збірник церковних співів на 8 голосів.

Постійне друкарство вже на українській землі датується 1573 роком, коли до Львова прибув першодрукар Іван Федоров, що пізніше прибав собі прізвище Федорович. Сам Федоров почав своє друкарство в Москві в 1564 р., звідки мусив тікати, бо його темні москалі хотіли забити, захидаючи йому зв'язки з нечистою силою, після видання "Апостола", який юрба спалила. Захопивши з собою кілька примірників "Апостола", Федорович надрукував його у Львові 1574 року. У 1576 році друкар переїжджає до Острога, де надрукував відому Острозьку біблію в 1580 році, але в світ вона вийшла в 1581-му році. Того ж 1581 року вийшла там і "Хронологія" Андрія Римши.

З тих часів і почало поширюватися друкарство по всій території України, а звідти досвідчені друкарі рознесли друкарство й по теренах Росії. Автор докладно розповідає, як і скільки друкарень працювало на Київщині та в самому Києві, на Чернігівщині та інших теренах України.

Поруч розвитку українського друкарства проф. І. Огієнко подає відомості про друкарство інших слов'янських народів. Одночасно автор насвітлює, як Москва поволі втручалася в друкарство

в Україні, як вимогами посылати на дозвід до Москви сковувано працю друкарень, а разом і українську мову та культуру.

Свою працю проф. І. Огієнко писав уже в Західній Україні, що була тоді під польським пануванням. Але тут було вільніше працювати, ніж під московською окупацією України. Видання цієї історії автор завдячує також допомозі з боку НТШ у Львові, звідки діставав чимало допоміжної літератури, дирекції Національного музею у Львові та окремим особам, які очолювали згадані установи. В Україні ще й досі не видали такої ґрунтовної книжки про українське друкарство, а тому це перевидання є цінним посібником для дослідників, для вчителів, для істориків української культури та для всіх, хто цікавиться історією та долею нашого друкованого слова. Наші здобутки на полі друкарства часто привласнюють сусіди, зокрема російські вчені, які намагаються українське друкарство (головним чином його початки) зараховувати до російських успіхів.

До недоліків можна б зарахувати мовні відхилення і в лексиці і в правописі від сучасних форм. Але через те, що це видання вийшло фотостатичним способом, то уникнути тих помилок було, мабуть, неможливо.

Тож перевидаючи цю працю, В-во "Волинь" зробило добре діло, в чому треба також завдячувати редакції в складі д-ра Ю. Мулика-Луцика, д-ра С. Радчука, інж. І. Онуфрійчука, ред. М. Подворняка, д-ра І. Тарнавецької, о. д-ра С. Ярмуся та м. прот. С. Кіцюка. Ціна книжки 20 доларів.

Адреса замовлень:

RESEARCH INSTITUTE OF WOLYN
P.O. BOX 606
WINNIPEG, MAN., CANADA
R3C 2K3

НОВА КНИЖКА

I. Безпечний. "Теорія літератури". Торонто, 1984, стор. 304.

Теорія літератури (інакше поетика) — теоретична частина літературознавства, що вивчає способи і засоби побудови художніх творів. Вона, як кожна наука про мистецтво, відіграє істотну практичну роль в художньому вихованні і навчанні. Отож, думаю, що й дана теорія літератури стане в допомогу нашим педагогам і студентам як підручник у школах середнього та вищого типу, редакторам, критикам, і, навіть, кожному культурному читачеві, виховуючи і поглиблюючи в ньому вагу до сприймання художнього літературного твору. Теорія є як образ, що ним передається усе пізнане, відчуте, пережите й відкрите в творчій лябораторії письменника, поета. Її завдання в тому, щоб передати всі таємниці

поетичної творчості як найяскравіше, як найживіше, проте навчити цих таємниць жодна теорія не може нікого, подібно як будь-якому мистецтву не можна навчитися так, щоб бути справжнім майстром-мистцем, а не ремісником, якщо немає до цього природних задатків і здібностей у нас самих. Однаке при всьому тому наука теорії літератури така потрібна, як і для кожного іншого знання своя наука. І цим визначається головне призначення її: навчити студентів правильно аналізувати твори літератури, вивчати і оцінювати їх. Теорія потрібна для того також, щоб відповідно направити молоді таланти у їх власній літературній творчості (практиці).

Теорія літератури охоплює такі головні проблеми: образність, типізація, зміст і форма, тема та ідея, сюжет і композиція, поетична стилістика, системи віршування, поетичні роди (епос, лірика, драма), види (роман, елегія, ідилія, комедія і т. д.), літературний стиль і напрями (ренесанс, бароко, класицизм, романтизм, реалізм...) тощо. З огляду на методологію дана праця побудована на структурно-формальних та історичних принципах у поетиці.

Ціна книжки 20 доларів разом з поштовою обслугою. Усім, хто бажає набути цю книжку, треба направляти грошові перекази (money orders) на адресу:

M. SIMONOWSKA
P.O. Box 1122
Niagara-on-the-Lake
Ontario, L0S 1J0. Canada

ПРО ІСТОРІЮ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ Д-РА М. МАРУНЧАКА

З початком 1983 р. з'явилось друге доповнене видання великої ілюстрованої англомовної історії українців Канади д-ра Михайла Марунчака "The Ukrainian Canadians: A History".

Це 970 сторінкове видання великого формату в твердій оправі випустила УВАН з нагоди 90-річного поселення українців Канади. Праця звернула на себе увагу багатьох рецензентів, з'явилися позитивні оцінки, з якими знайомимо наших читачів:

"Історія має енциклопедичний характер та є найповнішим джерелом інформації про українців Канади. Обширні розділи, присвячені національним і соціальним процесам, народному мистецтву, релігійно-церковним питанням, рідному шкільництву, пресі, літературі, науці, організаційному життю, політиці, участі українців в канадських військових формacіях та в загальній репрезентації. Окремі розділи говорять про зв'язки українсько-канадської спільноти з її материком."

(Д. Прокоп, "Українські Вісті", Едмонтон, 23. 3. 83).

"Великою цінністю книги є її індекси, особові, предметні, організаційні та інші. Багата бібліо-

графія допоможе студентам історії, як також пе-ресічному читачеві, вглибітися ще більше в 90-річчя української людини в Канаді, яке звершилось великою книгою здобутків, а тим самим великою історією.

("Промінь", квітень 1983).

"Як висловився дослідник української іміграції в Канаді д-р В. Ю. Кисілевський (в першому виданні, 1970), книга д-ра М. Марунчака повинна знайтися на полицях університетських і громадських бібліотек як цінний внесок у дослідження історії Канади і як довідник про українську національну групу". Однак ця книга повинна бути також настільною книгою в канадсько-українських домах, в яких дітвора й учні-студенти часто потребують підручного джерела про своє національно-культурне "дерево" і його коріння в Україні" (Роман Рахманний, "Вільна Думка", Сідней, Австралія, ч. 28, 1983).

"Авторова неспокійна вдача та інтелектуальна допитливість роблять його праці всесторонніми, педантними та багатоджерельними, з яких черпатимуть майбутні канадські і неканадські історики, соціологи, демографи, які, надіємось, будуть такими сумлінними, як і піонер цього діла". (З інавгураційного слова при передачі цієї історії українській громаді, (д-р Ярослав Розумний, "Наша Мета", ч. 6. 1983).

"Англомовна "Історія Українців Канади" знайомить не тільки канадців з нашими досягненнями, але вона також знайомить українську молодь, яка здебільша не говорить по-українському, з минулим її батьків, наповняє її гордістю, а то й навертає до рідного пня, до українства. Тому то й важливим є, щоб ця книга якнайбільше дісталася в руки молоді. Про це мають подбати батьки в першу чергу" (Стефанія Бубнюк, "Жіночий Світ", березень 1983).

Ми подали ці інформації і цитати за "Народною волею". Жаль, що автор цієї монументальної праці не мав можливості в наших умовах доповнити інформації про діяльність окремих осіб та організацій бодай до 1980 року. Але й без цих доповнень книжка д-ра М. Марунчака є найповнішою історією українців Канади.

Шукаючи за подарунками для своїх рідних, приятелів і знайомих — пам'ятайте про книжку д-ра М. Марунчака. Для багатьох вона виявиться найкориснішим подарунком.

М. Д.

Замовлення слати на адресу:

Winnipeg, Man., Canada, R3B 1B6
UVAN, 456 Main Street,

Скільки нових передплатників
ви приєднали для "Нових днів"?

"НОВІ ДНІ", листопад 1984

СВІДЧЕННЯ СУЧАСНИКА ГОЛОКОСТУ

(Слогади Грицька Сірика)

У Канаді з'явилося вже багато спогадів українських поселенців. Кохен, хто пережив якісні труднощі або мав успіхи в новому світі, вважає за потрібне розказати про себе іншим. Очевидно, ці спогади мають певну вартість, засвідчуєть стан українського посідання в цій країні. Зрідка в таких книжках проскакують, як фільмові кадри, відомості про польський гніт над українським населенням Галичини й Волині, описуються факти ганебної польської пакифікації над безборонним українським населенням. Це ще цінніший матеріал до новітніх взаємин України й Польщі. Усе ж таки спогади українських поселенців у Канаді, особливо піонерів, дуже вузькі своїм засягом, тематично обмежені: виїзд із "Краю", будування в новому місці та, нарешті, успіхи в добріку, осягнення заможності тяжкою працею.

Слогади українців із Наддніпрянщини з'являються тут дуже рідко. Ale те, що виходить у світ, відразу приковує читача до себе широтою зображення, багатою фактичним матеріалом у показі доби, в якій жив автор. Якщо спогади "старих канадців" звичайно хтось редактує (тому вони й не мають свого стилю, свого авторського обличчя, бо писалися, власне оформлялися двома-трьома особами під одним іменем), то спогади наддніпрянців вигідно відрізняються — мають кращу мову, наявність авторського Я, щось своєрідне, зачерпнуте з трагічного життя в московській неволі.

Щойно сказане добре характеризує три книги Грицька Сірика: *Під сонцем обездолених*, том I (1982), том 2 (1983) та *Факти і події до майбутньої історії Сіверщини* (1975). Усі ці видання з'явилися в Торонті заходами самого автора. Збагачений досвідом життя, Г. Сірик веде оповідь про "трагедію своєї родини" не сухим наведенням різних фактів, а белетристовано. Однак це не значить, що він уводить елементи фіктивності. Він лише розказує від першої особи про те, що сталося, пересилає оповідь розмовами, діялами, навіть особистим роздумом чи власною оцінкою дійсних фактів. Саме такі спогади читати цікаво, не нудно.

Родина Г. Сірика була типовою українською родиною, однією з кількох мільйонів, що зазнали переслідування під радянським ладом, який систематично — з московською упертістю — ніщив і нищить українську націю. Автор народився 1918-го р. в північній частині України, згадує про своїх предків, описує дитячі роки, розказує про батьків, а потім — не лише про своє життя-буття, а й про рідню, друзів та інших односельчан. Це майже епопея, що дає широку панораму життя, створену очевидцем, сучасником. Московське грабування селян показано з багатьма важливими деталями, що пригодяться науковцям, які

будуть писати про український голодоморт, організований Москвою.

Сірикові *Факти і події* подають відомості про села й хутори Сіверщини, а також короткі життєписи близько ста осіб, яких знов авор. Варто вирізнати розділ "Плянова дискримінація України і українців". Взагалі кажучи, ця книга — добрий супровідник до *Історії міст і сіл: Сумська область* (Київ, 1975). У цьому виданні, як і в спогадах, уміщено навіть географічні карти; зачленено й ті села, що вже познівали під час голодомору 1932-33 років. Наступні покоління будуть глибоко вдячні авторові за таку документацію.

Мова Г. Сірика народна; часто влучна і яскрава лексика, що дає наочне уявлення про те, що описує автор: "дзюрком кров бігла" (I, 162), "виснажені, до краю знеможені...]селяни[розлазились по містах, селах та хуторах Сіверщини... випрошуючи в добродушних моїх земляків по картоплині, по пів пиріжка начиненого картоплею в перемішку з гречаною водою, по куничикові коржа з просяної шолухи та лушпиння, по ложці неосоленого кулішу чи борщу..." (II, 243). Особливо вражают описи голодних селян, що помирали на полях і шляхах, шукаючи якоїсь торішньої зернини чи іншої поживи. Засвідчено також акти сваволі т. зв. двадцятитисячників, присланіх із Москви для нагляду над виконанням хлібозаготівлі. Ці нелюди поводилися — як нацисти в німецьких таборах, били людей ні за що, грабували рештки зерна й хатнього майна.

Г. Сірик виявив справжній хист письменника, хоч на це звання не претендував. Ale його соковита народна мова нешліфована, часто сира, багато правописних помилок (напр., "кулішу" замість "кулешу" в род. відм.). Майже на кожній сторінці треба щось поправити чи почистити мову, напр., "діжурний" заступити словом "черговий"... Очевидно, майбутній редактор має пройтися червоним олівцем по всіх трьох книгах — і тоді у вільній Україні спогади Г. Сірика будуть цінитися так, як ми цінімо тепер історичні записи Самовидця з козацького часу. А покищо треба кожній українській родині придбати всі три книги цього автора — документи сталінської доби хижої московської імперії, написані талановито, з великою спостережливістю і розумінням кремлівських затій в Україні. *Під сонцем обездолених* та *Факти і події* треба ставити на полиці публічних бібліотек — читачі знатимуть правду про Україну під радянським ладом.

Яр Славутич

ЗРОБІТЬ ПРИЄМНІСТЬ І КОРИСНУ
ПОСЛУГУ СВОЇМ РІДНИМ ТА ПРИ-
ЯТЕЛЯМ. ПЕРЕДПЛАТИТЬ ДЛЯ НІХ
ЖУРНАЛ "НОВІ ДНІ"!

"НЕ НА ЖИТЯ, А НА СМЕРТЬ!"

Стаття М. Коця в травневому числі "НД" про мою рецензію на книжку Ю. Косача "Сузір'я Лебедя" спонукує мене ще раз узятися за цю справу і поставити речі на свої місця.

Думаю, що читачі будуть вдячні п. Коцеві за те, що він серед відгуків на ту книжку не вагався помістити теж голос "Ю. С.": "Мені прикро, що на книжку Косача не можу написати рецензії. Це тому, що він таки справді перебував в таборі ворога, найбільшою метою якого є повне знищенння української мови і літератури. I Ви, і я свідомі того, що так не повинно бути". Проте п. Коць далі уважає, що в літературі — це особиста справа автора. Може його переконає інша заява Косача про те, що він видав боротьбу "не на життя, а на смерть з так званою доктриною і людьми націоналізму" (див.: Д. Павличко, *Над глибинами*, літературно-критичні статті. Радянський письменник, Київ, 1983, стор. 211). Цю кампанію Косач веде послідовно від років. Часто створюється враження, ніби в Києві існує ціла бригада експертів у справах української еміграції.

Та насамперед до своєї статті в січневих "НД" мушу додати кілька уточень і доповнень. Я не живу в Нью-Йорку і помилково написала, що комуністичні "Українські віті" вже не появляються. Та газета далі друкується і далі займається лайкою на нову українську еміграцію та збиранням щедрих пожертв від робітників на "видавничий фонд". Також моя згадка про те, що Косачеві не видали в Україні ні одної книжки — неточна. Просто, ті книжки не дійшли до книгарень у США. Згадана книжка Павличка пише про це так:

"Український радянський читач знає Ю. Косача за його публікаціями, що виходили в нас у різні роки. Це п'еса "За синім океаном", де прославлено війнів революції й викрито націоналістичне запроданство, це збірка оповідок 'Лиха доля з Маракайбо', (...) це повість 'Маestro van Бетховен' (...), надруковані на Радянській Україні так само дві поетичні збірки Ю. Косача 'Мангеттанські ночі' й 'Вибране', остання з цікавою передмовою Ю. Смолича. 'Літо над Делавером — нова книжка поезій'..." (стор. 212).

Кілька банальних віршів Косача помістили "Вісти з України", що й дало мені привід назвати його коляборантом емведівської преси. Але ніде в радянських виданнях немає підписаних Косачем публіцистичних і критичних статей і памфлетів, які Павличко так вихвалає у своїй "ювілейній" статті (*Ньюз фром ЮКрайн*, ч. 50, 1979), зазначаючи, що вони повні "ненависті до українського націоналізму, як одної з фашистських ідеологій" та що ті статті "залишаться назавжди документом, який нещадно викриває підлість, інтелектуальну вбогість і розклад провідників українського націоналістичного руху". Це й спонукало мене віддати трохи часу цій справі і переглянути деякі радянські видання та зробити орієнтаційний список авторів, які займаються

брехнею, донощицтвом і паплюженням українського національного руху.

Насамперед я виписала авторів статей у "Вісіях з України" та їх англомовного додатку, крім цього ще з деяких інших газет. Ось вони, автори: Ярослав Королевич (член редколегії, як це зазначено в англ. виданні), Лесь Кирик, Леонід Славченко, Віталій Стрикул, Є. Котко, Микола Горелов, І. Волошко, Андрій Сидяк, Петро Гречаний, Петро Коломієць, В. Олексюк, Сергій Власенко, В. Маковійчук, Віктор Чумак, Клім Дмитрук, Віктор Пономарьов, С. Возняк (кандидат філософських наук), Микола Денисів, Володимир Савцов, Володимир Шевців, Володимир Чистовій, Олег Малько (кандидат історичних наук), Віктор Здоровега (з "Посту ім. Ярослава Галана" у львівському "Жовтні"), Олександр Шаповалов, Олег Вовк, Георгій Терновський, Є. Шеремет, Г. Максимович, Володимир Трощинський, Р. Симоненко, Е. Котлярчук. Цей список покривається з тим, який я отримала з України; я тільки пропустила кілька прізвищ, статей яких не бачила і не читала. Ті автори пишуть не тільки в поточній пресі, а й об'єднуються за тематичним пляном, наприклад, у виданій В-вом політичної літератури України 1983 р. брошурі "Безчестя". Тут емведівське сузір'я в складі Котлярчук-Шеремет - Терновський-Дмитрук - Максимович-Вовк-Трощинський-Симоненко розносить на друзки СКВУ, УККА, КУК, православну і католицьку церкву, славить російську церкву і твердить, що "агенти гестапо й абверу перейшли на нову службу", тобто американську. Одна квітка з тієї брошури зі статті О. Вовка п. н. "Клерикальні наймити мілітаризму", — класичний зразок того, що я назвала "хамуватим стилем радянської публіцистики":

"Розсадниками української буружазної націоналістичної та реакційної уніяцької ідеології є 'український вільний університет' (УВУ) в Мюнхені. Його призначенням є підготовка кадрів 'радянологів' та 'українознавців' для ідеологічних служб та розвідувальних центрів НАТО. Керівний та професорсько-викладальний склад цього псевдо-наукового закладу (...) це колишні воєнні злочинці та реакційні уніяцькі богослови, професійні шпигуни і диверсанти. Ректор УВУ Янів — у минулому агент гітлерівського головного управління безпеки"...

Зазнайомившись зі статтями тих авторів, я могла зробити кілька цікавих спостережень і висновків:

1. Прізвища *ні* одного із згаданих угорі авторів я не знайшла в будь-якому довіднику письменників радянської України. Коли в листопаді минулого року на IV пленумі Спілки письменників України в Києві обговорювалося справу боротьби з "нашим персональним ворогом — націоналістами", і згадувано великий брак письменників-публіцистів, які б "воювали зі знанням справи", то не згадано *ні* одного з вичислених мною авторів (*Літературна Україна*, 1 грудня 1983, стор. 5). Чи це не значить, що всі згадані мною автори — бідні безпашпортники? Це згоджується з вістями з України (не тими емведівськими), що

писання тих авторів не є голосом України, а творами зфабрикованими на еміграції.

2. У списках тих авторів немає прізвища Косача, хоч Павличко називає його статті важливим документом для майбуття. Де ж він подівся? Чи немає його тому, що він і його "сини" не є радянськими письменниками?

3. Не треба бути літературознавцем, щоб відразу не звернути увагу на те, що всі згадані автори пишуть однаковим стилем, користуються тими самими джерелами, повторяють ті самі думки і дишуть тією самою ненавистю до української вільної людини. І всі вони мають доступ до комплекту української еміграційної преси, від "Свободи" й "Америки" починаючи, аж до таких провінційних видань, як "Голос Спасителя" з Йорктону в Зах. Канаді. Вони теж уміють цитувати українську пресу з Англії, Франції, Німеччини, Австралії, їх статті рясніють цитатами з американської, англійської, німецької, французької преси (не комуністичної), навіть латину з гімназії пам'ятають. Коли б доступність цих за кордонних видань у Києві стосувалася двох трьох осіб, то це не викликало б підозріння, але щоб усі ці автори були спеціями еміграційних справ, детально орієнтувалися в нюансах української політики в діяспорі, знали чужі мови і, зокрема, мали змогу добувати приватні адреси різних осіб в еміграції, — то це вже справді диво з див! Читач тих статей не має сумніву в тому, що вони писані поза Україною, мабуть, у Нью-Йорку, де зовсім подібні статті в комуністичних "Українських вістях" підписує тепер тов. "Оглядач".

4. Автори часто заплутуються у власних ногах і "пускають фарбу". Один приклад: згаданий Ярослав Королевич у "Літературній Україні" (ч. 14 від 5 квітня 1984) помістив велику статтю п. н. "Меценати... з кастетом", звернену проти "некультури" українських самостійників в Америці. Вони, пише Королевич, руками Марусі Бек "украли" землю з могили Шевченка в Каневі для свого пам'ятника у Вашингтоні, а потому відреклися Лесі Українки, бо відмовилися приняти її статую, подаровану урядом УРСР канадському університетові в Саскатуні. Як відомо, та справа викликала свого часу широку дискусію, М. Бажан навіть написав велику поему в обороні Лесі Українки (не знав про що йдеся і дався обдурити). У своїй статті Королевич хизується своєю участю в цій справі: "Добре знаю про це, бо особисто супроваджував пам'ятник від Києва до порту Іллічівськ" і вислав кораблем до Монреалю. Але... комуністична преса писала тоді (1976 р.), що статую доставив до Канади "племінник Лесі Українки". Про це, зрештою, казала мені й сестра Лесі Українки Ізідора (Борисова). Отут була б вдячна роль для п. Коця вияснити, хто під кого підшивається: Косач під Королевича, чи гоштаплер Королевич під племінника Лесі Українки?

Я обіцяла дати не тільки свої спостереження, а й висновки з перегляду тієї всієї писанини. Отже:

Найгіршим свідком проти Косача став сам Косач зі своєю заявою про те, що він видав бій "не на життя, а на смерть доктрині і людям українського націоналізму". Тепер він мусів би сам довести де саме? Але він та інші згадані псевдо-автори цього не зроблять, знаючи, що вистачить признатися до авторства кількох статей, щоб оббріхані в них українські організації та особи потягли їх до суду за наклеп. Бо як же, наприклад, довести, що професори і студенти УВУ — це "воєнні злочинці" і "шпигуни гестапо і НАТО"? Що українські молодечі організації у вільному світі продовжують "ідеологію гітлеризму"? Що президент Реген сам на себе зорагнізував атентат у Вашингтоні — як "голлівудську реклами трюк"? Що Спілка Української Молоді отримала "долярові інъекції" з Білого дому для зірвання ХХІІІ Олімпіяди? Косач не вилазив би з в'язниці або на карти мусів би міняти в "акул Уолстріту" всі свої зароблені царські і радянські золоті рублі, якщо б виявилось, що він автор котрогось з цих пасквілів. Але він також не поїде жити постійно в радянській Україні, бо досить розумний і знає, що його єдиною охороною є його американське громадянство: без нього його там до двох місяців зарили б у мерзлу землю, і навіть патика не застромили б на тому місці.

Я хотіла б вірити, що п. Коць узявся до видавання Косачевих писань з незнання справ, і це єдине, що він може подати на своє оправдання в очах української суспільності, яка, не зважаючи на всі свої внутрішні непорозуміння і навіть можливі помилки, непохитно несе прapor визволення України від наїзника і його прихвостнів.

Марія ЛІСНИЦЬКА

НОВИЙ РЕКТОР КОЛЕГІЇ СВ. АНДРІЯ

Дирекція Колегії Св. Андрія в Вінніпезі назначила новим ректором Колегії проф. Романа Єринюка. Він перебрав місце дотеперішнього ректора, прот. Олега Кравченка.

Проф. Роман Єринюк народився в Австрії, в 1946 році. До Канади прибув у 1949 році й поселився з батьками в Едмонтоні, де й закінчив початкову та середню школи. На Богословській студії в Колегії він вступив 1965 року, й закінчив їх у 1970 році. Свій ступінь "В.А." він отримав від Манітобського університету, а "М.А." від Університету Мек Гіл, у Монреалі. Від Колегії Св. Андрея він має ступінь "M. Div.". Також студіював у Римі, в Орієнталному інституті, від якого сподівається отримати ступінь Доктора філософії.

У Колегії, від 1972 до 1975 року, він був деканом резиденції й лектором Історії Церкви. Від 1980 року він працює як доцент у ділянці Історії Церкви й Патристики на Богословському факультеті, а в Центрі Українських Канадських Студій при Колегії, викладає предмети з релігіознавства в ділянці Східного Християнства.

Анатоль ВОВК

ПРО ЗНАК РІВНОСТИ, ЩО НИМ НЕ є, І ПРО ІНШЕ

Правописний словник Григора Голоскевича (далі скорочено: Гол.) все ще є правописним стандартом для української діаспори, не зважаючи на те, що його останнє (сьоме) видання появилось в Україні ще 1930 року, тобто майже 55 років тому. Це видання тричі передруковано фотомеханічним способом на еміграції. У 1979 р. в Нью-Йорку вийшов також друком Правописний словник української мови за редакцією Я. Рудницького та К. Церкевича (далі: словник РЦ). Він є фотомеханічним передруком Правописного словника за ред. О. Панейка (і В. Сімовича), надрукованого у Львові 1941 р. (далі: словник ПС), який передрук редактори "підтягнули" під словник Гол. (хоча не на 100 відсотків) численними виправленнями та вставками. (Його оригінальна частина, це "Список додаткових географічних назв" на 10 стор.)

Хоч словник Гол. малий обсягом (40 тисяч слів проти 114 тисяч у найбільшому сучасному радянському правописному словнику) і застарілий (дає чимало слів, форм і написань, яких нині не вживають навіть найревніші оборонці Харківського правопису) — це все, що маємо. Словник Панейка як оригінальний, так і перероблений, хоч і має менше застарілих слів, не містить тисяч дуже потрібних, і то не конче "нових" слів. Все таки словником Гол. треба користуватися критично. Практично всі мовознавці діаспори визнають, що в ньому є помилки та застарілі слова й форми, але, на скільки мені відомо, ніхто з них не опублікував досі хочби короткого списка таких помилок і застаріостей. Спроба, зроблена 1966 р. нашими мовознавцями діаспори (з ініціативи проф. В. Чапленка), перевірити та усталити для еміграції, тобто "усучаснити" Харківський правопис 1928-1929 років, на жаль, не дала жадних результатів, через непогодженість поглядів між мовознавцями. (Правда, як знаємо із розповіді О. Синявського (див. у Сучасності, ч. 1-2, 1982, стор. 98-116) у великих суперечках, непогодженостях та палких дискусіях поставав і соборний Харківський правопис). А тимчасом сучасний радянський правопис, який за визнанням навіть деяких радянських мовознавців (таких як наприклад, Л. Булаховський) деформує та калічить фонетику української мови (бо за написаним часто й вимовляють), має що раз то сильніший і триваліший вплив на правописну практику діаспори та її вимову.

На додаток до критичного ставлення до слованика Гол. — наприклад пишемо БІЛОРУСЬ, а не "Білорусія" чи "Білорушина" за Гол.; КОТРИЙ, а не "которий" як у Гол.; Керч, а не

"Керч" як рекомендує Гол., далі: ДЕНТИСТ, а не "дантист" (хоч одночасно там є ДЕНТИН), ГУБЕРНІЯ, а не "губерня" і ДРАГОМАНОВ, а не Драгоманів) — дуже важливі є інтерпретація умовних позначень і практик у реєстрі цього словника. У розділі "Пояснення умовних знаків" на початку свого словника Голоскевич описує два способи, яких він уживає для порівнювання паралельних правописних варіантів. Перший — це КВАДРАТОВІ ДУЖКИ в середині даного слова. Вони вказують на наявність двох паралельних форм, які є однозначні, але з яких одна лише є "рекомендованою як основна правописна форма". Для прикладу написання — пач(с)ифіст — означає, що основна форма є ПАЦІФІСТ, а "пасифіст", це "другорядна" форма (хоч не ясно чи вона все ще літературна). Другий спосіб — це КРУГЛІ дужки в середині слова, які автор так пояснює: "літеру, взяту в такі дужки, звичайно не пишемо, напр., п'ятдесят(и)ліття означає, що звичайно пишемо п'ятдесятліття, хоч можна писати й п'ятдесятиліття."

Хоч нам видається, що різниця значення цих двох родів дужок тут чітко не з'ясована, все таки написане можна розуміти так: 1) слово поза квадратовими дужками ЛІПШЕ від слова утвореного з літерами, надрукованими в дужках; 2) слово поза круглими дужками вживается ЧАСТИШЕ, як слово, утворене з літерами в дужках. Зате Голоскевич не пояснює свого вживання поміж словами сполучника і з одного боку, а знаку рівності з другого.

Проф. П. Одарченко в своїй статті "Як користуватися правописним словником Голоскевича" (НД за травень 1984, стор. 28) дає таку свою інтерпретацію цих двох Голоскевичевих способів порівнювати варіанти слова: "слова, які мають абсолютно однакове значення, поєднуються сполучником "і" ... й уважаються нормативними словами літературної мови", і далі: "якщо між двома словами стоїть знак ==, то тоді ці слова не вважаються цілком одинаковими, перевага віддається другому слову" і "лише друге слово належить до нормативної лексики української літературної мови". Свої погляди він ілюструє яким десятком прикладів із словника Гол. Таке тлумачення знаку рівності П. Одарченко поширює і на Українсько-німецький словник З. Кузелі та Я. Рудницького (Лійпциг, 1942). З тим твердженням щодо другого словника не можна погодитися. У Передньому слові до словника Кузелі та Рудницького проф. І. Мірчук (директор Українського Наукового Інституту в Берліні, що фірмував цей словник) пише так: "Щоб оминути часті повтори, вжито багато відсилачів. Однозначні слова зазначено при відсиланні знаком рівності, більш уживані стрілкою." (стор. XI), і далі: "Практично рішав у непевних випадках "Правописний словник" Г. Голоскевича (сьоме видання)". Отже знак рівності в словнику Гол., як і в словнику Кузелі та Рудницького, пояснюється як знак однозначності, а не більшої нормативності одного слова, чим другого. Таке ж тлумачення знаку == маємо у словнику ПС та в словнику РЦ, де сказано: "При паралельних та си-

нонімних формах подано знак рівняння". Отже у всіх трьох словниках нема жодної вказівки на нормативність чи ненормативність слів по обох боках знаку рівняння.

Підсумовуючи все досі наведене, сказати можемо, що на думку проф. Одарченка знак рівності в словнику Гол. насправді не є знаком рівності, хоч він ним залишається для авторів і видавців словників інших, як Голоскевичів.

Щоб глибше прослідити "справу знаку рівності", підписаний переглянув уважно словник Гол., шукаючи дальших прикладів чи доказів правильності одного чи другого погляду. Це, що я знайшов, не підтверджує інтерпретації знаку = проф. Одарченком. Ось приклади: Гасло — варваризм=барбазим мало б вказувати, що слово БАРБАРИЗМ є нормативне, а ВАРВАРИЗМ ні. Проте в іншому місці словника Гол. надруковано: барбазим і варваризм, тобто, за словами проф. Одарченка, обидва слова є нормативними. Протиріччя тут очевидне. Далі читаємо: зграбний=зграбний, тобто ЗГРАБНИЙ мало б бути нормативне слово, а ЗГРАБНИЙ — ненормативне. Але в іншому місці словника маємо: зграбний і зграбний, тобто обидва — нормативні. Ще інший приклад: дев'ятдесят=дев'янсто мало б, за тезою П. Одарченка, означати, що "дев'ятдесят" — ненормативне слово. Але лише рядок нижче читаємо: дев'ятдесят і дев'янстий. Якщо обидва прикметники нормативні, то й два утворені від них іменники мусить бути нормативними. І справді за словниками ПС та ПЦ усі чотири слова — нормативні. Дальші приклади таких несумісностей: занана=зона, але зона і занана; звідци=звідси, але звідси і звідци; ділляти, = див. долляти, але далі долляти і ділляти та чимало інших.

Виходить, отже, що в наведених прикладах знак рівності в Голоскевича справді означає рівність як значенню, так і нормативну обох порівнюваних слів. З другого боку в словнику Гол. є багато випадків слів з'єднаних знаком рівності, які не мають своїх відповідників, пов'язаних сполучником i. У таких випадках справді друге слово є часто ліпше, як перше, напр.: стичень=січень, ложа=льожа, тоб=тобто, Техас=Тексас, марганець=манган.

Знайшов я також два випадки, де знак рівності поставлений ясно помилково. Перший, це гасло: котрий=которий. Тут, зовсім навпаки, нормативним є перше слово КОТРИЙ, а не "которий", слово застаріле за всіма сучасними словниками. Другий, це гасло: парох=священик. Західноукраїнське слово ПАРОХ означає не будьякого священика, а лише такого, що має парафію. Навіть за Словником української мови (Київ, 1970-1980) парох, це "парафіяльний піп".

Є в словнику Гол. ще один тип гасел, чи реестрових слів, в яких досить очевидно, що знак = означає справжню рівність, а не різницю нормативності. Це гасла, що розшифровують абревіатуру, наприклад: ВУАН = Всеукраїнська Академія Наук; виш=висока школа, житлокоп = житловий кооператив.

З усіх цих міркувань робимо такі висновки: Знак рівності в словнику Гол. не є незадовіль-

ним критерієм нормативності будь-якого з порівнюваних слів. Дуже часто друге слово є ліпше як перше, але далеко не завжди — зокрема не при розшифровуванні абревіатур та в тих слівах, що в іншому місці словника поєднані сполучником i. В окремих випадках знак = поставлений неправильно. Тим то в словнику Гол. гасло: слово А=слово Б треба читати не як: А гірше від Б, але як: А дорівнює Б або гірше від Б.

Ця двозначність знаку = (як і брак пояснення його значення на початку словника) є, на нашу думку, методологічною хибою цього правописного словника, яку слід уникати в майбутніх правописних словниках. А втім Голоскевич вживав ще й інші способи визначувати літературність чи нормативність слів, щодо яких заходить сумнів. Ось приклади: медвідь літер. ведмідь; Лісбона, а не Ліссабон; Мексика треба Мехіко; Дон Жуан за літ. традицією, Дон Хуан за еспанською вимовою. Або й способи визначувати еквівалентність: манглія або мангровія.

До речі, завданням правописного словника не є коментувати нормативність вміщуваних слів. Наприклад радянський правописний словник (Київ, 1975) не має щодо того жадних позначення, і містить слова, які у 11-томному тлумачному словнику мають стилістичні ремарки: розмовне, рідко (вживане), а навіть застаріле і діялектичне. Правда, в умовах діяспори правописний словник мусить словняти ще й інші функції, тому наявність позначок щодо нормативності, в ньому оправдана.

Наприкінці ще пару слів на тему контролерії щодо Гол. гасла ювілят=ювіляр. Чи справді в нашій мові немає назв осіб з суфіксом -ат (ят)? Хоч іх мало, але все таки вони існують. До двох, які подала Л. Волянська (НД за травень 1984, стор. 28), а яких не згадав у своїй відповіді проф. Одарченко, АЗІЯТ та УНІЯТ, можна додати ще й третю — СТИПЕНДІЯТ.

АФОРІЗМИ

● Не закохуйтесь у жінок: жінки зневажають закоханих. Ідіть лише до тих жінок, що самі закохані, і уникайте байдужих.

● Раб своїх надій — раб усіх людей, владар своїх надій — владар усього світу.

● Світ повен радості для того, хто дивиться на всіх без ворожнечі.

● Похвалити не вмію, а погудити не смію.

● Підстреленою сокола і ворона клює.

● На чужому полі не матимеш волі.

● Скнара не володіє своїм багатством, то воно ним володіє.

● З грошима не так добре, як кепсько без них. (Ф. Рохаc).

● Банкір — то людина, котра позичає вам парасольку, коли яскраво світить сонце, і віднімає її саме тоді, коли починається дощ.

(М. Твен).

ЗАМЕРЗЛІ ПІРАМІДИ

1975-го року серед членів вчительської профспілки Сіднею найбільшим прихильником советського режиму був шкільний директор Джіммі Раєн. Мовчазний, чесний з собою, вишколу й гарту важких тридцятих років, Джіммі висловлювався рідко але переконливо:

— Ось бачите, — казав він, — що капіталісти зробили з річкою Парраматтою? Бачите, як забруднили її індустріальними зміями? А якби це було в Советському Союзі, з його централізацією влади, то один телефонний наказ із Москви і "бобз юр анкл": вже чиститься річка Паррамата, аж бризки летять!

Любив Джіммі Раєн чистоту і порядок.

Худий, цибатий, ходить було по школіному подвір'ю і підбирає папірці. Не даром спостережливі школярі дали йому назвисько "санітарний Джіммі". Кажу все в минулому часі, бо ніщо не є вічним. І старий ветеран теж відійшов на пенсію. Забрав свої заощадження, отої "лампсам" капіталчик і удвох із дружиною Пенелопою вирушив у кругосвітню подорож.

Два автобуси, повні туристів, виїхали з Парижу.

Ще у Варшаві пасажири переспали і добре поспідали на польських келбасах. І ось нарешті викотилися на міст і вже по другий бік, куди оком не глянь, біліють сніги: советська територія. Прикордонники у теплих кожушках і шапках увійшли в автобус. Почали перевіряти папери.

Тут виявилось, що серед туристів один француз не мав візи. Можна було б безцеремонно спакувати його назад "з поворотом". Але він показав партійний квиток. Був великою рибою в комуністичному буябезі міста Марселя. Таким комарадом не можна легковажити. Прикордонна сторожа дзвонить у Москву. Що робити? Звідти дзвонять в Париж. Далі в Марсель. Словом розперезалася бюрократія, телефонні дроти гудуть по всій Європі.

Тим часом автобуси з'їхали з мосту. Вилучили мотори. Стали. Чекають. Джіммі сходить на землю.

— Вибачте, чи немає тут поблизу вбиральні? — питав перекладача.

— Немає, — відповідає той. — Для туристів немає.

— Та мені байдуже, для кого. Я за рівноправність.

Перекладач усміхається і пробує перевести розмову на щось інше. Та Джіммі потреби не вгамовані. До того ще й інші пасажири наближаються:

— Де туалета?

Тоді перекладач, порадившись із старшиною прикордонників, каже:

— Не сподівайтесь ніяких вигод у місцевій вбиральні. Вона не для туристів.

Джіммі довго не повертається.

Нарешті приходить блідий як крейда.

— Ти хворий? — питає дружина.

— Hi. Але здоровим я себе теж не почиваю.

Слухай, серце, — шепоче, — стан советської вбиральні це жах! Там понамерзала ціла гора екскрементів. Немає де сісти. Немає як сісти. Треба бути акробатом, щоби користуватися такою вбиральною.

— Так ти й не то? — питає жінка.

— Hi, я не то, — відповідає Джіммі.

Він шкандибає до перекладача:

— Вибачте, де тут є телефон?

Старшина прикордонників питає:

— Про що цей старий каряга варнякає? Вже ж йому дали вбиральню.

— Хоче телефонувати, — каже перекладач.

— Куди?

— В Москву.

— Чого?

— Щоб дали наказ почистити вбиральню.

— Та він що, з ума рухнувся? Якщо в Советському Союзі почнуть дзвонити про кожну брудну вбиральню, то й телефонні дроти перегорять. Хай іде в Москву і там вправляється. А тепер, щоб більше не приставав, скажіть йому, що я й сам подзвоню.

Перекладач передав "месидж" і після цього Джіммі сидить в автобусі. Сидження не легке. Старому здається, що його нутрощі горять тихим пекельним вогнем. Час від часу він поглядає в напрямку вбиральні, чи не з'являється робітники з ломиками та грабарками. Та їх немає ні виду, ні сліду.

— Адміністративна централізація, видно, не функціонує як слід на такій великій території, — говорить до себе колишній вчитель, похмуро спостерігаючи холодні советські сніги. — Проблема комунікацій. Зв'язків.

Нарешті, вночі, французький турист одержує дозвіл на умовний в'їзд. Автобуси гудуть моторами і вирушають в дорогу.

Євген ГАРАН

ПЕРШЕ ЗНАЙОМСТВО

Молодик приходить просити руки своєї обранниці у її матері. Перед ним з'являється здоровенна жінка з поглядом кобри і могутніми біцепсами.

Так це ви хочете стати моїм зятем? — питає вона із зловісного усмішкою.

— Н-н-ні, я тільки хочу одружитися з вашою донькою!

ЩАСЛИВИЙ

— Моя дружина чудово куховарить, але не любить цим клопотатися.

— Щасливий! Моя нічого не тямить у кулінарії, але годую мене тричі на день.

ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

"НАРОД МІЙ є!"

Пересилаю "М" О." — 10 дол. Це мій скромний пенсіонерський дар на Пресовий фонд журналу. Щиро бажаю Редакції успіху в дуже потрібній для громади праці.

Хоч не з усіма дописами, друкованими в "Нових дніях", я погоджується, але журнал читаю охоче, бо кожного місяця в ньому можна найти щось цікаве, вартісне.

Взяли хоч би число за липень-серпень... Чи ж можна окреслити словами надзвичайну цінність короткої інформації з Києва про похорон незламного Борця, Бориса Антоненка-Давидовича та пояснення до неї, написане редактором?

Читала я і перечитувала кілька разів. Написано коротко, а як багато там змісту та почуття! Є глибокий смуток, бож "відлітають журавлі у вірій..." А скільки іх уже відлетіло! І так само є підбадьорення, оптимізм, надія, бо пригадуються знову і знову невмирущі слова поета Василя Симоненка: "Народ мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не перекреслить мій народ!".

Тепер повернуся до числа за червень. Дуже уважно прочитала допис М. Дального "Про Конгрес СКВУ і думки взагалі". Наскільки я в цьому розуміюся, то, на мою думку, автор, згадуючи позитиви й негативи, написав його досить безсторонньо.

Зупинюся на тій частині допису, в якій М. Дальний згадує про делегатів від демократичних середовищ чи організацій, що складаються в більшості з київців, харківців, донбасівців... Хтось із них, говорячи про Конгрес, ремствуєвав, що "нам нема чого робити там..." Чи ж не нагадує це нефортунну "нашу хату сираю", яка наробила нам усім багато лиха? І, дай, Боже, щоб наші діячі не "скотилися" до цілком уже безнадійного: "не тратьмо, куме, сили, — спускаймося на дно?!"

А треба було б, замість нарікань, нашому "молодшому" поколінню, яке ще не "доросло" до 100%-вого сенійорства, братися до праці, може б таки і їм "було б що робити..."

Хочу ще обізватися на слова М. Дального про українське організоване жіноцтво. Належу я до СУА і пишаюся тим, що наша організація, до якої належать жінки різних поглядів, переконань, на щастя, не бере прикладу з партій, які пересварилися та паплюють одні одних, НЕ "РОЗКОЛОЛАСЯ", а тримаються і працюють усі разом.

Погоджується з ред. М. Дальним, що пора б уже українському жіноцтву "випливати на ширші води", а не обмежуватися працею в жіночих організаціях.

Надавно чула, на "Т. В.", як американка, на запит про її ставлення до руху "феміністок", відповіла, що вона в першу чергу американська громадянка і хоче працювати для своєї країни. Думаю, що і наша жінка, найперше, мусить почувати себе українкою — патріоткою, та активніше включатися в працю для загально-української справи.

Лариса Дончук, Філадельфія

"БЕЗПРОСВІТНІ НЕТРІ"...

У списку ДАРІВ на "Нові дні" побачила, що у Лак Ла Біш є ще одна людина культурна, що читає "Нові дні". Та й не тільки читає, бо читати можуть і "воріженки", а коли той читач ішле дар на потреби журналу, значить — буде нас двох (бо один у полі не воїн). Кинулась до телефонної книжки — немає. Подзвонила на "інформейшен", може недавно причалив сюди, бо село росте, — теж немає такого.

Гадалось, що вдвох попробуємо пробивати безпросвітні нетрі нашого колись буйного піонерського життя, але мусіла "охолонути". Виникло питання: чи у світі є ще одна місцевість Лак Ла Біш, а чи той читач М. Мотох захований під псевдомом?

Чи не черкнули б Ви пару слів юному про це та подали мій телефон?

А може тут є більше невідомих мені читачів "Нових днів"?

Олександра Сорока

М. Мотох живе не в Лак Ла Біш, а в Вінніпегу. Обидвох вас просимо вибачити за прикру помилку ю зайвий клопіт. — Ред.

ПОДЯКА З КУРІТІБИ

Від імені української молодечої організації КЛЕМ, щиро і сердечно Вам дякуємо, що висилаєте нам безкоштовно Ваш цінний журнал "Нові дні". Для нас, молодих, це велика радість тому, що в Бразилії майже не має української преси. Журнал ми читаємо та будемо позичати для тих наших українців-імігрантів, що не можуть передплачувати. Ще раз щиро і сердечно Вам дякуємо. Для нас, молодих, це є княжий дар.

Слава Україні!

Павло Ліщинський
голова

Корнелій Шмулик
культур. референт та зв'язків

ОДУМ ЧІКАГО МАЄ ДІМ

Філію ОДУМ-у в місті Чікаго в США засновано 1950 року. Найбільш активною й численною філією була в роки коли мала свій власний дім на Дівіжен вулиці, недалеко від Гумболт парку. Тоді засновано кілька мистецьких одиниць та розпочато місячні десятихвилинні радіопередачі в програмі Люсі та Степана Самбірських, що надаються вже 20-ий рік. Але в околицю, де містився дім ОДУМ-у, почали поселятися порторіканці й майже всі українці з тих околиць вибралися далі на захід міста чи в передмістя. Щоб дім ОДУМ-у не стояв

пусткою мусіли його продати. Праця мистецьких одиниць ОДУМ-у: ансамблю бандурристів, струнного ансамблю та танцювальної групи "Метелиця" тепер відбуваються по різних залах в різних кінцях Чікаго. Щоб знову активізувати працю ОДУМ-у й не розгубити членства, вже від довшого часу підшукувався відповідний дім. У цім році ОДУМ, Товариство Одумівських Приятелів та корпорація "Свобода" для утримання дому ОДУМ-у відкупили дім Пласту, в околиці де містяться українські церкви, фінансові установи та українські крамниці. Пласт перенісся до більшого будинку поруч. Тепер будинки Пласту та ОДУМ-у розділяє обнесена дротяним плотом площа для граничкошиківки чи інших ігор пластунами й одумівцями.

Під час літа в домі ОДУМ-у провадиться інтенсивна праця. Побільшуються залі, дається нові вікна, підлоги світла та інше. Деякі роботи виконали контрактори, а решту ремонту роблять одумівці та прихильники ОДУМ-у власними силами, щоб осінню відкрити дім для ужитку. На купівлю та ремонт дому ОДУМ-у пожертвувано певні суми. Найбільшими жертводавцями є каса "Самопоміч" яка пожертвувала 2 тисячі доларів, а український банк "Певність" — одну тисячу. Одні допомагають ОДУМ-ові фізичною працею при ремонті, а другі — жертвують гроші. В скорому часі дім ОДУМ-у знову буде центром українських демократичних організацій. Адреса дому ОДУМ-у:

О Д У М
2116 W. Chicago Ave.
Chicago, IL 60622 USA

НОВА КНИЖКА

Істотне дослідження недрукованої спадщини Володимира Винниченка

СЕМЕН ПОГОРІЛІЙ НЕОПУБЛІКОВАНІ РОМАНИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Монографія передчасно померлого професора Манітобського університету Семена Погорілого становить собою першу цінну й оригінальну працю, побудовану на першоджерелах архіву В. Винниченка. Автор монографії вперше фахово аналізує й розкриває мистецьку суть таких недрукованих і досі романів В. Винниченка: "ПОКЛАДИ ЗОЛОТА", "ВІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ", "ЛЕПРОЗОРІЙ" ("ПРОКАЖЕЛЬНЯ").

Дослідження має окремий розділ, присвячений загальному оглядові біографії та всієї творчості Винниченка включно з "Щоденником". Монографію видала Винниченківська комісія УВАН у США. Видання гарне, з багатьма фотографіями й автографами письменника. Має резюме англійською та французькою мовами, індекс і основну бібліографію. Розмір великої вісімки 212 сторінок. Ціна — 12 дол. Замовляти можна в адміністрації "Нових днів".

В. МАРЧЕНКО ПОМЕР У ТЮРЕМНІЙ ЛІКАРНІ

На Захід наспіла сумна вістка, що в неділю, 7-го жовтня, помер у ленінградській лікарні ім. Газа (центральна лікарня для політичних в'язнів) літератор, письменник і журналіст Валерій Марченко, на 38-му році життя.

В. Марченко був вперше арештований у червні 1973 року, оскаржений в "українському та азербайджанському націоналізмі". Тоді він одержав при суді вісім років ув'язнення і в тому часі Міжнародна Амнестія адоптувала його як в'язня сумління. В жовтні 1983 року його арештували вдруге під цим самим оскарженням і 13-го березня 1984 року вже важко хворого на гіпертонію і хронічний нефрит нирок засудили на 10 років особливого табору і п'ять років заслання.

Від липня цього року В. Марченко вже перебував в лікарні табору. Щойно коли стан хворого дуже погіршився його перевезли 13-го вересня ц. р. до ленінградської лікарні для політичних в'язнів, але не дозволили примістити у лікарні, де находяться машини для переполокування нирок, що хворий конечно потребував.

Похорони В. Марченка мали відбутися в суботу, 13-го жовтня, у Києві, але вістка про те, що матері видали тіло сина, ще не підтверджена.

В першу річницю відходу в Вічність до свого творця моєї хороши і доброї дружини Марійки, що сталося 25 листопада 1983 р., як нев'янучу квітку на її могилу надсилаю на прес фонд \$25.00.

Вічна її пам'ять!

Іван Передерій — чоловік

ПОМЕР ГОЛОВА РАДИ ГЕТЬМАНСЬКОГО РУХУ МИКОЛА ГАДЗІНСЬКИЙ

У Рочестері, Н. Й., по довгій недузі відійшов у вічність 4 серпня 1984 р. голова Президії Ради Гетьманського Руху проф. д-р Микола Гадзінський. Сл. п. Микола Гадзінський залишив Україну під час війни з харківською групою наших інтелектуалів. Він був професором математики ще в Україні, а після другої світової війни — у США, де й включився в лави Гетьманського Руху.

ПОМЕР ПИСЬМЕННИК ІВАН ПІЛЬГУК

18 липня ц. р. помер в Україні на 85 році життя письменник, вчений-літературознавець Іван Іванович Пільгук. Народився 20 грудня 1899 року в селі Решетилівці на Полтавщині, в сім'ї селянина-бідняка. Закінчив філологічні студії в Харківському університеті. Працював викладачем літератури у вузах, і був співробітником Інституту літератури ім. Тараса Шевченка. Написав понад 300 наукових досліджень, писав повісті, монографії, підручники. З біографічних повістей широковідомі — "Григорій Сковорода", "Іван Карпенко-Карий", "Марія Заньковецька", "Пісню снєє Черемош".

В пам'ять П. Степанченко дарую 5.00 дол. на прес. фонд "Нових днів".

Знайома

У ПАМ'ЯТЬ ЄВГЕНА КОНДРАТЮКА

Посилаю Вам чека на 50 дол. 25 дол. передплату за "Нові дні" і 25 дол. на пресовий фонд "Нових днів" у пам'ять моого покійного чоловіка Євгена Кондратюка.

Ольга Кондратюк

ЗАМІСТЬ КВІТІВ НА МОГИЛУ ЄВГЕНІЇ ТУР

Висилаю переплату на 1985 рік та доплату за цей рік... Прошу прийняти ще 10 дол. — замість квітів на могилу св. п. Тур Євгенії.

Бажаю всім Вам доброго здоров'я, бо тягар тяжкий на Ваших плечах. Дякую.

Літвінова Євфросинія, Торонто

У ПАМ'ЯТЬ СИЛЬВЕСТРА МІЛЯНОВСЬКОГО

Прошу прийняти цю скромну пожертву в пам'ять моого дорогочоловіка Сильвестра Міляновського, який відійшов у вічність 7 лютого 1982 року. Покійний був старшиною в Армії УНР, а пізніше актором і директором українського театру в Польщі.

Bipa Mілянська, Нью Гейвен, Кт.

ВИСТАВКИ А. ОЛЕНЬКОЇ-ПЕТРИШИН В БЕЛЬГІЇ

У зв'язку з виставками картин Аркадії Оленської-Петришин, які недавно відбулися в галереях БП в Антверпені і Брюсселі, Бельгія, з'явилось багато згадок, репродукцій картин та позитивних рецензій в місцевій пресі. Стефан Рей в "Ешо де ля Бурс", Брюссель, 15-17-го травня 1984 року, пише: "Браво, десять разів браво для Аркадії Оленської-Петришин! Яка веселість, яка здібність, яке свято кольорів!... Дійсно, таке мистецтво відходить від звичайного, полонить нас своєю декоративною силою і свою живою теплотою".

Критик (ФДЦ) з "Газет ван Антверпен", 15-го травня 1984 року пише про "городи" Аркадії Оленської-Петришин: "...Глядач майже відчуває запах рослинності Аркадії Оленської-Петришин, яка повністю здійснює своє райське перше ім'я... рослини на темному фоні вказують на загрозу та бурю. Вони дають людський вимір для цілості виразу. Людський аспект ніколи не є відсутнім у цьому оспіванні феноменів природи. В цьому є послідовність в її сюжетах. Інтерпретації Оленської-Петришин вказують на великий образотворчий талант та на живу та оригінальну візію".

Критик Ерфевель в "Ля Семен д'Анвер", 4-го травня 1984 року пише: "Світ Аркадії Оленської-Петришин спокусливий... її кольори є живими та радісними, без того щоб бути крикливими.. Радісна вегетація незвичайної природи, рослин, які творять мрійливий, майже магічний фон, нагадують нам дорогоцінне каміння у скринях Алі Баби.. вона передає точно форми природи, вона дає волю своїй уяві кольорів. А це, в свою чергу, провокує і зачаровує глядача і створює сутність її малюнків. Її кактуси створюють враження напівлюдськості... відчувається життя у цих нагромадженнях кактусів, начебто вони росли, вмирали або постійно боронилися за своє збереження... нагромадження створює уяву справжніх людей... Правду кажучи, її полотна створюють справжнє свято... прецизіність виконання надає її кактусам їхню унікальну оригінальність... вони творять веселкову армаду".

Коротші згадки, репродукції та рецензії з'явилися також в газетах "Брюссельс Пост", "Свар", "Брюссельс Ероп", "Ніевве Гідс", "Фольк Гент" та в інших.

("Свобода")

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ

У жовтневому числі "Нових днів" у статті Marti Tarnavs'koї "Хвилював, хвілює і хвилюватиме!", через неувагу під час коректки вставлено в одному місці не той рядок. Тому передостанній уступ на 24-ій сторінці слід читати так: Для своїх ворогів в СРСР, Хвильовий — небезпечний "буржуазний націоналіст". Для злосливих язиків на еміграції — він більшовик, чекіст, який під час революції "не завагався розстріляти власну матір..."

Просимо вибачення за цей прикрий недогляд.

— Ред.

POSTAGE PAID AT TORONTO
 Second Class Mail Registration
 Number 1668
 if not delivered please return to:
NOVI DNI
 Box 235, Etobicoke, Ont.
 Canada M9C 4V3

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД "НОВИХ ДНІВ"

(Листопад 1984)

КАНАДА

А. Ведмідь, Смітсвіл	\$52.00
I. Лобода, Вінніпег	50.00
I. Передерій, Монреаль	25.00
M. Ниширенко, Ніагара Фалс	20.00
M. С. Гамільтон	20.00
I. Ткач, Гамільтон	12.00
E. Літвінов, Торонто	10.00
Ю. Головко, Вінніпег	10.00
C. Гаркот, Тандер Бей	10.00
M. Валер, Торонто	9.00
B. Микитюк, Тандер Бей	7.00
M. Могилянський, Торонто	7.00
Ю. Гавалешка, Вінніпег	7.00
M. Безбах, Кіченер	5.00
H. Черіба, Монреаль	2.00
I. Даценко, Торонто	2.00
M. Коваленко, Вінніпег	2.00
Др. М. Небелюк, Торонто	2.00

США

В. Стан, Джамайка плийн, Мас.	\$25.00
Ніна Драй-Хмара, Бруклін, Н. Й.	20.00
Н. Ковалевський, Ютіка	12.00
В. Бакало, Бруклін, Н. Й.	10.00
I. Кайдон, Сивин Гілс	7.00
I. Гарас, Віндзор Локс	7.00
В. Якимчук, Кю Гарденс, Н. Дж.	5.00
A. Процик, Гот Спрінгс, Арк.	5.00
M. Щербак, Ірвінгтон, Н. Дж.	2.00
A. Ди Шудрій, Рівер Вайл	2.00

АВСТРАЛІЯ

В. Кравченко, Лідкоум	кан. \$50.00
-----------------------	--------------

НІМЕЧЧИНА

П. Василевський	кан \$12.00
-----------------	-------------

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

M. Ниширенко, Канада	1
I. Костюк, Канада	1

ПРИКЛАД ДЛЯ ІНШИХ

Вітаючи п. Марію Г. з нагоди дня народження, М. Нестеренко дарує їй річну передплату "Нових днів". Вітаємо нашу нову читачку й дякуємо нашому доброчинцеві. Хто ж буде наступний?

Адміністрація

У ВИДАВНИЦТВІ "НОВІ ДНІ" МОЖНА КУПИТИ ТАКІ КНИЖКИ:

Шкільні підручники:

Іван Бережний, УКРАЇНСЬКА МОВА (початкова граматика ч. 1) \$3.50

Олена Курило, УВАГИ ДО СУЧASНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТ. МОВИ 3.00

Петро Волиняк, ЛАНИ, читанка для 4-ої кл. (вид. 4) 3.00

Петро Волиняк, ДНІПРО, літературна читанка та історія української літератури 3.00

Петро Волиняк, КІІВ, читанка для 3-ої кл. та позашкільного навчання 3.00

Петро Волиняк, КУБАНЬ, ЗЕМЛЯ УКРАЇНСЬКА КОЗАЧА 1.00

Софія Гаєвська, TREASURES OF THE CENTURIES (англійською мовою) 5.00

I. Багряний, СКЕЛЬКА 10.00

Dmytro Chub, THIS IS AUSTRALIA (англ. мовою) 3.50

Dmytro Chub, WEST OF MOSKOW (англ. мовою) 6.50

Дм. Чуб, В ЛІСАХ ПІД ВЯЗЬМОЮ 6.50

В твердій оправі, з пересилкою: Гелій Снєгірьов, НАБОЇ ДЛЯ РОЗСТРІЛУ 20.00

Петро Волиняк, ПОГОВОРИМО ВІДВЕРТО, вибрані твори 14.00

Григорій Костюк, ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА, досліди, критика. 14.00

Семен Погорілій, НЕОПУБЛІКОВАНІ РОМАНИ ВОЛ. ВИННИЧЕНКА 13.00